Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-hээ гарана | № 238 (14043) | 1975 оной октябриин 10, пятница | Сэн 2 мүнгэн.

ГАБЬЯТАЙ АЖАЛДА— УЛААН ТУГ

...-эй райкомуудай колхоз, совхозуудай зуур... республика дотороо эрхимлэжэ, КПСС-эй ...ездын угтамжада дэлгэрhэн социалис мү... илагшадай тоодо оруулагдаhан комбай..., орооhо зөөжэ байhан жолоошодой, на... ехээр хахалhан трактористнуудай хүн... туг үргэгдэбэ.

...в **Георгий Афанасьевич** — Зэдын аймагай ...ртсъездын нэрэмжэтэ колхозой комбайнер ...нтнер таряа хуряагаа.

...нов **Мирон Цыренжапович** — Зэдын айма... партсъездын нэрэмжэтэ колхозой комбай... центнер таряа сохёо.

...еев **Иван Абримович** — Бэшүүрэй аймагай ...» колхозой комбайнер 7310 центнер таряа ...

...елов **Александр Ефремович** — Бэшүүрэй ... «Победа» колхозой комбайнер 6830 цент... таряа хуряагаа.

...нов **Виктор Павлович** — Бэшүүрэй аймагай ...» колхозой комбайнер 6648 центнер таряа ...

...ин **Анатолий Иннокентьевич** — Бэшүүрэй ... «Победа» колхозой комбайнер 5530 цент... таряа хуряагаа.

...тьев **Александр Георгиевич** — Бэшүүрэй ... Дзержинскиин нэрэмжэтэ совхозой ком... 5699 центнер таряа сохёо.

...ов **Михаил Михайлович** — Бэшүүрэй айма... партсъездын нэрэмжэтэ колхозой комбай... комбайнаар 10462 центнер таряа хуряа...

...янов **Евдоким Андреевич** — Бэшүүрэй ай... XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой ком... хоёр комбайнаар 10259 центнер таряа сохёо.

...ыгин **Карп Сергеевич** — Бэшүүрэй айма... партсъездын нэрэмжэтэ колхозой комбай... центнер таряа хуряагаа.

... **Дорофей Лаврентьевич** — Бэшүүрэй ай... XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой ком... 6357 центнер таряа сохёо.

...иков **Прокопий Матвеевич** — Бэшүүрэй ай... «Дружба» колхозой комбайнер 5384 центнер ... сохёо.

...евский **Михаил Иванович** — Сэлэнгын ай... Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой комбай... центнер таряа хуряагаа.

...в **Доржо Банеевич** — Сэлэнгын аймагай ... Марксын нэрэмжэтэ колхозой комбайнер ...нтнер таряа хуряагаа.

...евский **Юрий Михайлович** — Сэлэнгын ай... Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой комбай... мянган центнер таряа хуряагаа.

...астай бэрхээр ажаллажа ябаhан механиза...та алдар соло!

XXV КПСС-эй СЪЕЗДЫЕ УГТУУЛАН

ДҮҮРЭХЭ ДҮТЭЛӨӨ

Бүхы ургасаяа түргэнөөр, гээлтэгүйгөөр хуряажа абаха, Эхэ орондоо элбэг ехэ таряа худалдаха гэжэ республика дотороо үүсхэл гаргаhан ажахынуудай нэгэн манай колхоздо таряа хуряалга шиидхэхы үедөө ороод байна.

Мүнөө колхоз дотор хамта 9 мянга үлүүтэй гектарай ургаса хуряагдажа абтаад байна гэхэ гү, али бүхы таряанай наяад процент сохигдоо. Ажахын тоогууд дээрэ хамта 80 гара мянган центнер ороohон буунхай. Тэрэнhээ 30 үлүүтэй мянган центнерынь гүрэнэй амбаарта оруулагдаа. Абаhан уялгаяа дүүргэхын тула үшөө 15 мянган центнер ороoho бэлэдхэлэй пунктда оруулха ёhотойбди. Таряа тушаалга түлэг дундаа ябана.

Колхозой механизаторнуудай дунда дэлгэрhэн мүрысөөндэ үнинэй дүршэл ехэтэй комбайнернууд эрхим ажалай жэшээ харуулна. Ажахын эгээл үнинэй комбайнер Михаил Иванович Ковалевский 6200 центнер таряа сохёод, даб дээрэ мүрысөөндэ түрүүлжэ ябана. Мүн Доржо Жапов, Доржо Сампилов, тиихэдэ Михаил Ковалевскиин хүбүүн Юрий Ковалевский гэгшэд баhал тус тустаа 6 мянган центнер таряа сохёо.

Манай ажахын олон тоото механизаторнууд, таряашадай шэн зоригто ажал дээрэhээ харахада, бүхы ургасын гээлтэ хоролтогүйгөөр абтаха байhанда ажаг hэжэг түрэнэгүй.

В. ЦЫБИКОВ,
Сэлэнгын аймагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой парткомой секретарь.

БУРЯАД ОРОНОЙ ЭРДЭМ НАУКА БУЛАГ МЭТЭ БУРЬЯЛАН ХҮГЖЭГ

Манай Эхэ ороной олониитэ, ажалшад, эрдэмтэд гайхамшагта ой — СССР-эй Науканuудай академиин 250 жэлэй ойе тэмдэглэжэ байна.

Совет ороной зүүн зүгэй районуудай үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые хүгжөөхэ хэрэгтэ Коммунис партии, Совет гүрэн ехэ анхарал оролдолго гаргажа байдаг. Буряад орондо байгуулагдаhан эрдэм ухаанай томо түб энээнэй бодото гэршэ мүн. Естественнэ эрдэм шэнжэлэлгын, ниитын эрдэмэй, геологиин институдууд, экономическа эрдэм шэнжэлэлгэнүүдэй таhаг филиалда ороно.

Буряадай филиалда бэлигтэй, бэрхэ олон эрдэмтэд хүдэлжэ байдаг. Буряадай республикын, Шэтын областиин арадай ажахые хүгжөөхэ хэрэгтэ ашатай туhатай эрдэм шэнжэлэлгэнүүд хэгдэнэ. Эрдэм техникын түйлалтануудые, оюун бэлигээ, хүсэ шадалаа арадай ажахыда сүм зорюулжа хүдэлдэг эрдэмтэд эндэ олон. СССР-эй Науканuудай академиин байгуулагдаhаар 250 жэлэй ойтой дашарамдуулан, республикымнай хэдэн эрдэмтэдые гүрэн түрэмнай орден, медальнуудаар шагнаа. Естественнэ эрдэм шэнжэлэлгын институдай лабораториие даагша, физико-математическа эрдэмэй доктор Чимит Цыренович Цыдыпов Ажалай Улаан Тугай ордендо хүртэбэ. Энэ эрдэмтын даадаг лабораториин эрдэм шэнжэлэлгын ашаа үрэ ехэтэй хүдэлмэри хэhэн байна. Чимит Цыреновичэй лабораторииин соогоо залуу эрдэмтэнтэй хөөрэлдэжэ байхыень зураг дээрэ харанат.

Мүнөө Буряадай филиалай эрдэмтэдэй хэжэ байhан хүдэлмэри тухай манай газетын 2-дохи, 3-дахи хуудаhануудта уншагты.

ЗУРГАА МЯНГАНДА ХҮРГЭБЭ

Чисаанын совхозой таряашад ургасын түлөө тэмсэлээ амжалтатайгаар үргэлжэлүүлhэн зандаа. Орооhоной тоогуудта мүнөө 64 мянган центнер ороohон буулгагдаа.

19 мянган центнер тухай ороohон гүрэндэ тушаагдаа.

Энэ ехэ амжалтанууд тус ажахын механизаторнуудай габшагай оролдосын хүсөөр туйлагдажа байна гээшэ. Тиимэhээл аймаг соо эгээл түрүүлэн комбайнер Василий Нестеров 6800 центнер ороoho сохёод, мүрысөөндэ эрхимлээ. Комбайнернууд Владимир Климов 6000, М. Дианов, А. Чупин болон бусад габа мянга гаран центнер ороoho тоогто ябуулаа. Эдэнэр энэ амжалтаяа саашадаашье бүри арьбадхаха бэзэ.

Г. ФЕДОРОВ.

Хэжэнгын аймаг.

...АСА ХУРЯАЛГЫН ...ИДХЭХЫ ҮДЭРНҮҮД

... оной октябриин ... мэдээе абажа ха... республикын колхоз, ...та бүхыдөө 548.333 ...ан **хадагдаа гэхэ ... бүхы ургасын 84 ...саошагдаад байна.** ...рэ **хадагдаhан та... процентнь хуряаг...** ... Нёдондоной энэ ... сасуулбал, та... хадагдаа, Гэбэшье ... дотор үшөөл 100 ... мянган гектарай та...таяа hуuна.

... Мухар-Шэбэрэй, ... Кабанскын, При... Загарайн, аймагуу... тарянайнгаа 91 ...центые хадажа, ху...баа. Эдэ аймагуудта ...сала хуряажа дүүр...хынууд олон.

... хамта, Яруунын, ...най. Улаан-Үдын, ... аймагуудта үшөөл ...хэ газарай тарян ...гүй hуuна, мүн го...арта унагаагдаhан ...лүүлагдажа абтаа...нэ. Ушарынь юуб ... аймагуудай олон...нуудта **хуряалгын ...дай ажалай бүтээ...**та байна. Жэшээнь, ...н, Бэшүүрэй, За... Мухар-Шэбэрэй, Ху... аймагуудта комбайн бүхэнөөр 167—182 гектар таряан хуряагдаад байхадань, Захааминай, Улаан-Үдын, Яруунын, Түнхэнэй аймагуудта агрегат бүхэнөөр ойдоол 100—137 гектар таряан хуряагдаа.

Энэ жэлдэ республика дотор **гектар бүриhөө дунда зэргээр** 11,5 центнер ороohон абтаа гэхэ гү, али нёдондонойхиhоо гектарай 3 центнерээр ехэ ургаса гараа. Кабанскын аймагай совхозууд таряалангай гектар бүриhөө 16,2 центнер. Прибайкалиин аймаг — 15,1 центнер, Хяагтын, Бэшүүрэй, Зэдын, Мухар-Шэбэрэй аймагууд гектарай 13,3 — 14,0 центнер таряа хуряагаа. Тиихэдэ Яруунын, Хурамхаанай, Баргажанай, Хэжэнгын, Сэлэнгын аймагуудта эгээл бага, гектарай 7,4—9,0 хүрэтэр центнер ороohон абтаба.

Республикын аймагууд түсэбэй ёhоор 203 мянган гектар **намарай паар хахалха** аад, мүнөө 161,8 мянган гектар хахалаа гэхэ гү, али даабари 80 процент дүүргэгдээ. Баргажанай, Кабанскын, Бэшүүрэй, Загарайн, Хяагтын, Улаан-Үдын, Мухар-Шэбэрэй аймагууд намарай паар хахалха түсэбөө 97—104 процент дүүргээ. Зэдын, Яруунын, Захааминай, Хэжэнгын, Прибайкалиин, Түнхэнэй аймагууд намарай паар хахалха түсэбөө арай гэжэл 49—70 процент дүүргэбэ.

Тэжээлэй корнеплодуудые хуряалга. Ажахынуудта бүхыдөө таригдаhан 5.954 гектар куузику, турнепс гэхэ мэтэ корнеплодуудай 2.502 гектарынь хуряагдаа гэхэ гү, али ургасын хахадhаа ехэнхинь үшөө абтаадүй байна. Жэшээнь, Зэдын аймаг 490 гектарта тэжээлэй корнеплодуудые тариhан аад, тэрэнэйнгээ миил 90 гектарынь хуряагаа. Сэлэнгын аймагай ажахынууд хамта 250 гектарта тиимэ ургамалнуудые таряад, мүнөө тэрэнэйнгээ ойдоол 38 гектарыень хуряажа абаа. Хяагтын, Улаан-Үдын, Яруунын аймагуудта үшөө хуряагдаагүй корнеплодууд ехэ.

Хартаабха малталга. Республика дотор бүхыдөө 8.859 гектарта хартаабха малтагдаха ёhотой аад, тэрэнэй 8.757 гектарынь абтанхай. Мүнөө hүүлшын гектарнуудай ургаса абтажа байна. Хэрбээ нёдондо гектар бүриhөө дунда зэргээр 51 центнер ургаса хуряагдаhан haa, энэ жэлдэ гектарай 75 центнер хартаабха абтаа.

Овощ хуряалга. Колхоз, совхозуудта хамта дээрээ таригдаhан 2.039 гектар огородой ургамалнуудай 1.245 гектарайнь ургаса абтаба. Илангаяа Зэдын, Прибайкалиин, Түнхэнэй, Хориин, Мухар-Шэбэрэй аймагуудта бүхы овощойнь хахадыншье абтаадүй байна.

Мүнөө үшөө урин дулаан, газарай хүрөөгүй байhанда таряалан дээрэхи бүхы ургамалнуудые дары түргэн хуряажа абаха, намарай паар ехээр хахалхын тула бүхы арга боломжоёо элсүүлэн хүдэлхэ шухала болоно.

Яруунын аймагай Яруунын совхоздо табан жэлэй түгэсхэхы жэлэйнь ороoho таряа хуряалга, намарай паар хахалалга, үрэhэ хүрэнгэ сэбэрлэлгэ жэгдэ hайнаар ябуулагдана. Намарай паар хахалалгада дүршэл ехэтэй механизаторнууд Т. Боршевский, Г. Колодин, В. Бадмаев, Р. Балаганский болон бусад бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлжэ, үдэр бүриин даабарипе үлүүлэн дүүргэнэ. Мүнөө энэ совхоздо 1000 гаран гектар паар хахалагданхай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Т. Боршевский (зүүн гарhaa), Г. Колодин, В. Бадмаев, Р. Балаганский.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

ТАСС hОНИН

СССР-эй НАУКАНУУДАЙ АКАДЕМИИН ОЙДО

СССР-эй Науканuудай академиин байгуулагдаhаар 250 жэлэй ойтой дашарамдуулан, Совет Социалис Республиканuудай Союзай правительство октябриин 8-да Кремлиин Съезднүүдэй ордон соо уулзалга эмхидхээ.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ А. Н. Косыгин, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшонор, элитэ мэдээжэ совет эрдэмтэд, ниитын ажал ябуулагшад, үйлэдбэриин түрүүшүүл, ойн баярай hайндэртэ хабаадажа байhан гадаадын айлшад эндэ суглараба.

Нүхэр А. Н. Косыгин уулзалгын үедэ үгэ хэлээ. Тэрэ совет эрдэмтэдые, гадаадын айлшадые халуунаар амаршалhан байна.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Леонид Ильич Брежнев Науканuудай академиин ойн баярай суглаан дээрэ тодо хурса, гүнзэгы удхатай үгэ хэлэхэдээ, обществын байдалда, ерээдүйн манай түсэбүүдтэ эрдэмтэдэй ямар ехэ үүргэ дүүргэдэг тухайда, эрдэм наукын удха шанар тухайда тогтожо хэлэhэн байна гээд А. Н. Косыгин тэмдэглээ.

Эрдэм наукын ажал хэрэгтэй бата холбоотой байhыень манай Коммунис партиин ажал ябуулгада элеэр харанабди. Тэрэнэй зэргэдэ жагсадаг коммунист эрдэмтэд энэ талаар ехэ нүлөө үзүүлнэ гэжэ А. Н. Косыгин саашадаа хэлэбэ. Партимнай ажал ябуулгадаа эрдэм наукада түшэглэдэг, эрдэмтэдтэй хододоо зүбшэлдэг байна. Энэнь манай байдалые хурдан түргөөр хүгжөөлгын шухала нүхэсэлнүүдэй нэгэниинь болоно.

Совет эрдэмтэд арад зоной үмэнэхи уялгаяа нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэжэ, ороной байдалда, манай хүгжэлтын гол шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ эрдэм наукын үүргые улам дээшэлүүлхэ гээд КПСС-эй Центральна Комитет, Совет правительство этигэн найдана гэжэ А. Н. Косыгин хэлэбэ.

СССР-эй Науканuудай академиин президентын уялгые дүүргэгшэ академик В. А. Котельников харюугай үгэ хэлэхэдээ, совет эрдэм наука хүгжөөхэ тушаа үдэр бүриин анхарал оролдолго хандуулhанайнь түлөө, СССР-эй Науканuудай академиин ажал ябуулгада үндэр сэгнэлтэ үгэhэнэйнь түлөө Советскэ Союзай Коммунис партиин Центральна Комитедтэ, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ, Совет правительствада, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр Л. И. Брежневтэ үнэн зүрхэнhөө баяр баясхалан хүргөө.

(ТАСС).

ГДР-эй ПАРТИЙНО-ГҮРЭНЭЙ ДЕЛЕГАЦИ—УЛЬЯНОВСКДА

ГДР-эй партийно-гүрэнэй делегаци Ульяновск хотодо ерэбэ. Хотын ажалшадай түлөөлэгшэд делегациие халуунаар амаршалаа. Хүндэтэ айлшадтаа баглаа сэсэгүүдые бариба. Автомашинануудай үнгэрэн гараhан үйлсэ гудамжанууд, талмайнууд ГДР-эй, СССР-эй ба РСФСР-эй гүрэнэй тугуудаар, амаршалгын транспарантнуудаар шэмэглэгдэнхэй байгаа.

Удаань делегаци Ульяновск соогуур ябажа, үзэсхэлэн hайхан газарнуудтайнь, ехэ барилгануудтайнь танилсаба. Дэлхэй дээрэхи түрүүшын социалис гүрэнэй үндэhэ hуури табигша, дэлхэйн пролетариадай вождь В. И. Ленинэй памятнигай дэргэдэ баглаа сэсэгүүдые табиhан, В. И. Ленинэй гэр-музейдэ орожо хараhан, Владимир Ульяновай hураhан урдын гимназида—1-дэхи дунда hургуулида хүрэhэн байна.

Айлшаднай В. И. Ленинэй түбэй музейн филиал—ленинскэ мемориалда орожо, досоонь табигдаhан юумэнүүдые хараба.

Хотын олониитын түлөөлэгшэдтэй делегациин уулзалга Советскэ Союзай ба ГДР-эй арадуудай хани барисаанай толотомо гэршэ болжо үнгэрөө. СЕПГ-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, ГДР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Х. Зиндерман уулзалгын үедэ үгэ хэлэбэ.

(ТАСС).

ХОНИДЫЕ ҮРЭЖҮҮЛГЭ—ХАРЮУСАЛГАТАЙ ХАhА

...АГ ОШОО, ШАМДАХААР БОЛОО

...тэнгээр Түгныы ...нишод-зуутад «За...» совхоздо суглар... соо хэhэн хүдэлмэ... дүн согсолоод, саа...рилгоёо тодорхой... Тиихэдээ ерэхэ жэл... эхэ хониhоо 90-hээ ... хурьга, хонин бү... 3,2 килограммhaa ба... нооhо хайшалха гэ...шалис уялга абаhан. ...hаа хүсэд бэелүүл... 95.000 эхэ хони... хүсэhэн түлгэнүү... искусственна аргаар ..., ороондо оруулха, ...ын пунктнуудай ...үбөөр тааруулан ... гэжэ хэлсэгдээ. ...-Шэбэрэй айма...нууд эхэ хонидоо ...аргалуулаад, сентяб... —20-доор үрэжүүл...эд, шэнэ түл фев... тэнгээр абажа эхил... аймаг дотор энэ ... ябажа байна гээ... Шалгалтада хабаадаг... ажахынуудай ... бригадануудаар яба...хада, олонхи хони... үргэжэлтэд харюусал... хүдэлмэреэ саг ...аад, яhала hай...гэжэ байна гэжэ ... Октябриин 5-най байдалаар аймаг дотор бүхыдөө 59.600 хонин, тэдэнэй 44.500-нь искусственна аргаар үрэжүүлэгдээд байна. Үрэжүүлгын 104 пункт хүдэлнэ.

Хонидойнгоо тоо олошоруулха, ашаг шэмые дээшэлүүлхэ талаар «Забайкалец» совхоз, «Родина», Ленинэй нэрэмжэтэ колхозуудта горитой ажал хэгдэдэг. Эдэ ажахынуудай хонишод эхэ хонидоо үрэжүүлжэ дүүргэхэ дүтэлөө. Жэшээнь, «Забайкалец» совхоз шубуу олоор үсхэбэрилдэг шэглэлтэй ажахы байбашье, хажуугаарань hү, нооhо ехээр үйлэдбэрилдэг, гүрэндэ худалдадаг томохон ажахы болонхой. Совхоздо жэл бүри үйлэдбэрилэгдэдэг 2,7 миллион түхэригэй продукциин 700 гара мянганиинь хонин ажалhaa абтадаг. Аймагай 21 зуутанай 5-нь энэ ажахыда хүдэлнэ. Мүнөө совхозой 10 мянган хонин хорёод хоногой туршада искусственна аргаар сүм үрэжүүлэгдээ. Мүнөө үбэлжэлгэдөө бэлдэжэ, газаагаа хүсэд хүрэхэ үбhэ тэжээлээ зөөжэ, байра байдалаа заhабарилна, дулаална.

Гэбэшье үрэжүүлгэ хаа хаанагүй эмхитэйгээр эхилээ, зоотехническэ заабари соо hайнаар үнгэржэ байна гэжэ хэлэхын аргагүй. «Путь Ленина» колхоз үсөөхэн хонидтой багахан ажахы юм. Эхэ хонидой 6 отарада 3600 хонин харууhалагдадаг. Колхоз хонин ажал эрхилэлгээр горитой дутагдалтай. Хурьга абаха, нооhо хайшалха, гүрэндэ худалдаха жэлэй түсэб дүүргээгүй. Зуун эхэ хониhoo миин 64 хурьга түлжүүлээ. Теэд урда жэлэй алдуунууд усадхагдаа гү? Энэ жэлдэ үрэжүүлгэ хэр эмхитэйгээр ябуулагдажа байна хаб гэhэн асуудал шалгалтын бригадые hонирхуулба. Юуб гэхэдэ, бидэнэй эндэ ерэхэhээ арбаад хоног урид энэ асуудал аймагай арадай хиналтын комитедтэ харагдажа, шанга шүүмжэлэлдэ ороhон юм. Бии байhан дутагдалнууд ойрын үдэрнүүдтэ усадхагдаха гээд, колхозой түрүүлэгшэ В. Н. Козлов арадай хинагшадта үгээ үгөө hэн. Колхозой ахамад зоотехник Я. И. Кобылкинтай правлени соо уулзахадамнай:

— Хонидые искусственна аргаар үрэжүүлхэ хүдэлмэри яhала гэмгүй ябана. 4 пункт хүдэлдэг. Энэ хүдэлмэрээ октябриин 20-доор дүүргэхэбди, — гээд хэлэбэ.

Колхозой хонишодто хүрэжэ, үрэжүүлгын хэр ябажа байhантай танилсахада, ахамад зоотехнигэй хэлээшэ үндэhэ баримтагүй байба. Ахалагша хонишон В. Д. Кобылкинай отарада 624 хонин харууhалагдана. Эндэ ерэхэдэмнай пенсионер үбгэн М. Г. Панов хусануудта обёос үгэжэ байба. 11 хусануудай нэгэниинь доходон, 3—4-нь май hарын хурьгадhaa томо бэшэ. Шадал тамираар ахирхан, хээли алдашанхайнууд. Зоотехник-селекционер Д. С. Васильев энэ отарада искусственна үрэжүүлгэ хэхэ уялгатай. Теэд техник-үрэжүүлэгшын хэжэ байhан ажал, зоотехник мэргэжэлтын өөрынгөө уялга дүүргэжэ байhание гэршэлhэн нэгэшье мүр сараа эндэ харабагүйбди. Утаашаа хоёр, үргэниинь 1,5 метр бүүдхые үрэжүүлгын пункт гэжэ нэрлэхын аргагүй.

Тиихэдэ отара соонь 4 хусануудай зүндөө табяатай ябаhан тухай нүхэр Панов бидэндэ хэлээ hэн. Бэдэрдэг хусанууд юундэ хээлигүйб, түража захалааб гэхэдэ, тэдэндэ үдэртөө хоёр дахин 3 хүнэг обёос хубаажа үгэнэ. Бэшэ ондоо тэжээл үгтэнэгүй.

Ахалагша хонишон С. Н. Гороховскиин бэеэ хүсэhэн түлгэнүүдэй отара Бобыкино гэжэ газарта hуурижанхай. Хорёод хоногой урда тээ эндэ арбаад гаран хусанууд асарагдаhан. Гэбэшье тэдэнэр мүнөө хүрэтэр эхэ хонидтой ниилүүлэгдээгүй байhaap. Манай ябаhан үдэр хусанууд хорёо соо хооhoop хаалгатай байтаа hэн. Ахалагша хонишод өөhэдөө хонидоо үрэжүүлнэгүй. Мэргэжэлтэ бүхэн 1—2 отарын хонидые искусственна аргаар үрэжүүлхээр правлениин, партийна организациин хамтын заседани дээрэ уялгалагдаhан. Гэтэр мэргэжэлтэд харюусалгатай энэ хүдэлмэридэ нимээр хандажа байдагынь гайхалтай. Октябриин 5-най мэдээгээр 3.600 эхэ хонидой 1.304-нь үрэжүүлэгдэhэн нэрэтэй.

Эхэ хонидые үрэжүүлгын харюусалгатай кампани «Заганский», «Коммунизм», колхозуудта, «Одон», «Авангард», «Эрдэм» совхозуудта хангалтагүйгөөр ябуулагдана. Жэшээнь, «Заганский», «Коммунизм» колхозуудай хурьгад эхэhээ орой болотор илгагдаагүй ябаа. Тиимэhээ эхэ хонидойнь шадал тамир ахирхан. Хусануудыншье туранхай. «Заганский» колхоздо 4.200 эхэ хонидой 465-нь искусственна аргаар үрэжүүлэгдээд байна. «Коммунизм» колхоз, «Одон», «Эрдэм» совхозуудта баhал имэрхүү.

— Сентябриин 26-haa хонидоо үрэжүүлжэ эхилээбди, — гээд, «Заганский» колхозой ахалагша хонишон И. М. Матвеев хэлэнэ. — Ехэл оройтообди. Сентябриин эхеэр хурьгадаа илгаабди.

Хонишодой ажахын жэл август hарада дүүрэдэг гээшэ. Мүнөө болотор зарим ажахынуудай, жэшээнь, «Заганский», «Знамя Ленина» колхозуудай хонишодой жэлэй дүн гаргагдаагүй, ерэхэ жэлэй түсэб, зорилгонууд хараалагдаагүй, уялганууд абтаадүй байhaap.

Хонидой тоо толгойе олошоруулха, үүлтэрыень hайжаруулха, ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ эхин бологшо үрэжүүлгын хүдэлмэридэхи эдэ дутагдалнууд түргэн усадхагдажа, хонишодой саашанхи зорилгонууд ойрын сагта хараалагдаха бэзэ гэжэ найдагдана. Саг ошожол байна, шамдахаар болоо.

П. МУРЗИН,
аймагай арадай хиналтын комитедэй гэшүүн;
В. ШИРДАРМАЕВ,
аймагай газетын хүдөө ажахын таhагые даагша;
Б. ЖАМБАЛОВ,
манай корр.

БУРЯАД ОРОНОЙ ЭРДЭМ НАУК

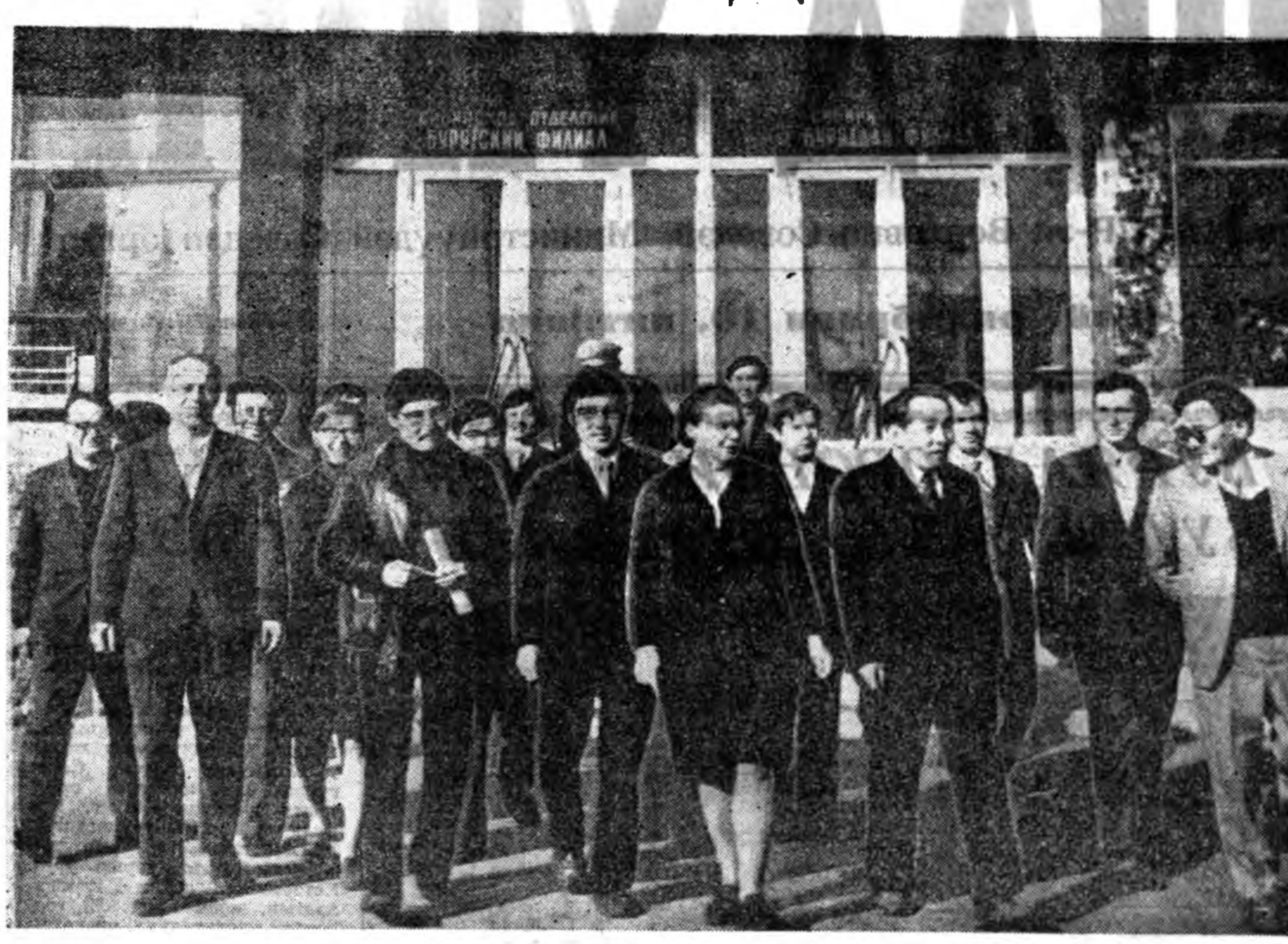

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Буряадай филиалай бүлэг эрдэмтэд.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВОИ фото.

> „Мүнөө манай орон научна талаар туйлай ехэ арга боломжонуудтай байна. Э... наукын элдэб һалбаринуудта манайда миллион үлүүтэй хүнүүд ажаллажа байда... хадаа агууехэ хүсэн гээшэ, тэрэнние зүбөөр хэрэглэхэ тон шухала.
>
> Эрдэм наукын үүргын эрид ехээр дээшэлээд, тэрээндэ улам бүри ехэ мүнгэ... рини гаргашалагдажа байһан эрхэ байдалда научна эмхи зургаануудай хүдэл... ашаг үрые дээшэлүүлхэ, энэ хэрэгтэ бии байгаа дутагдалнуудые усадхаха... хэзээ хэзээнэйхиһээ шухала болоо."
>
> (СССР-эй Наукануудай академиин 250 жэлэй ойдо зорюулагдажа, Кремльдэхи съезд... ордон соо болоһон баяртай заседани дээрэ нүхэр Л. И. БРЕЖНЕВЭЙ хэлэһэн үг...)

ЭРДЭМ ШЭНЖЭЛГЫН ТУЙЛАЛТА

СССР-эй Наукануудай академиин байгуулагдаһаар 250 жэл гүйсэбэ. Энэ ушар хадаа манай ороной наукын, гэгээрэлэй, соёл культурын түүхэдэ айхабтар ехэ удха шанартай байха юм. Наукануудай академиин ажал ябуулга дэлхэйн эрдэм ухаа хүгжөөхэ хэрэгтэ ехэ үүргэ дүүргэһэн, нүлөө үзүүлһэн юм.

СССР-эй Наукануудай академиин ой хадаа совет эрдэм ухаанай туйлалтануудые харалган боложо тэмдэглэгдэжэ байна.

Анха түрүүн бии болохоһоо хойшо Наукануудай академи элитэ ехэ эрдэмтэдые нэгэдүүлжэ, манай ороной байгаалиин баялигуудые шэнжэлхэ хэрэгтэ ехэ үүргэ дүүргэжэ эхилһэн байна. Теэд эрдэм ухаа хүгжөөхэ хэрэгые хаанта засаг хойшо татадаг бэлэй.

Октябриин Социалис Революци Эсэгэ ороной эрдэм ухаа хүгжөөхэ хэрэггэ шэнэ үе нээһэн байна. Агуу революци үйлэдбэриин хуушанай харилсаануудые үгы хэжэ, арад зоной зохёон байгуулхы хүсэнүүдые сүлөөлжэ, тэдэнние хүгжөөхэ үргэн харгы нээгээ. Энэ ушар хадаа арад олониитын һургуулидашье һураха, эрдэм ухаашье хүгжөөхэ арга нүхэсэл олгоо.

Совет засагай оршон мандажа байгаа түрүүшын жэлнүүдһээ эхилээд, эрдэм наука хүгжөөхэ асуудал гүрэн түрын удхатай хэрэг болонхой, парти ба арад зоной зүгһөө саг үргэлжын анхарал татадаг болоһон байна. Эрдэм техникэ социалис арадай ажахытай нягта холбоотойгоор хүгжэдэг байба. Россин Наукануудай академиие ороной дээдын бүхэсоюзна эрдэм ухаанай эмхи зургаан гэжэ тоолохо тухай тогтоол СССР-эй Түбэй Гүйсэдхэхэ Комитет (ЦИК) ба Арадай Комиссариадай Совет (СНК) 1925 оной июлиин 27-до баталан абаһан юм. Энэ сагһаа хойшо эрдэмэй энэ эмхи зургаан СССР-эй Наукануудай академи гэжэ нэрэтэй болоо һэн.

Промышленностиие зүбөөр хубаарилан хүгжөөһэнэй ба эрдэм техникын туйлалтануудые нэбтэрүүлһэнэй үндэһөөр арадай ажахые шэнэлэн хубилгаха арга замуудые заахадаа В. И. Ленин Наукануудай академи ехэ үүргэ дүүргэхэ гэдэг бэлэй. Элдэб янзын байгаалиин баялигуудаар, энергетикын хүсэнүүдээр ороноо хангаха научна зорилгонуудые шиидхэхэ хэрэгтэ Наукануудай академи гол үүргэ дүүргэхэ байһан юм.

Совет засагай оршон мандажа байгаа жэлнүүдтэ наука танигдашагүйгөөр хүгжэһэн байна. Эрдэмтэдэй хүсэнүүдые нэгэдүүлхын тулада союзна бүхы республикануудта эдээнние шэглэлтэйгээр хүтэлбэрилхэ зорилгоор наукануудай национальна академинүүд байгуулагдаа һэн. Мүн автономито олон республикануудта СССР-эй Наукануудай академиин филиалнууд нээгдэнхэй.

Сибирь болон Дурна зүгтэхи байгаалиин баялигуудые али али тээһээнь гүн гүнзэгыгөөр шэнжэлхэ, эдээнние зүбөөр хэрэглэхэ зорилгоор парти, правительство 1957 ондо СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделени нээхэ тухай шиидхэбэри гаргаһан байгаа. СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделени эмхидхэхэ хэрэгтэ элитэ совет эрдэмтэн, академик М. А. Лаврентьев, тэрээнтэй хамта хүдэлэгшэд-академигууд А. А. Трофимук, Г. И. Марчук, С. П. Соболев, Г. И. Будкер, Д. К. Беляев, Г. К. Боресков, А. П. Окладников болон бусад ехэ аша габьяатай юм.

Гурбан филиал: Зүүн-Сибириин, Яхадай ба Буряадай, Новосибирск, Красноярск, Томск, Тюмень, Эрхүү, Улаан-Үдэ, Якутск, Шэтэ городуудта оршодог эрдэм-шэнжэлэлгын 50-яад эмхи зургаан, 40-өөд лаборатори болон таһагууд Сибириин отделенидэ ородог юм.

СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин Буряадай филиалай ажал ябуулга эршэ хүсэеэ шангадхажа, амжалтатайгаар хүгжэжэ байна. Филиалай эгээл үнинэй һалбари — ниитын эрдэм шэнжэлэлгын институдта түгэс мэргэжэлтэй олон эрдэмтэд ажаллана. Юһэдэхи 5 жэлэй туршада томо томо иимэ шэнжэлэлгэ хэблэгдэн гараа: «Буряад ороной арадуудай культурын түүхын очеркнууд» (хоёр том), «МНР-эй культурын түүхын очеркнууд», Н. Д. Шулуновой «Буряад орондохи национальна-гүрэнэй байгуулалта» (1917—1924 онууд), Ц. Б. Цыдендамбаевай «Буряад түүхэнүүд ба угай бэшэгүүд», Л. Е. Элиасовай «Сибириин ород арадай аман зохёол» (III бүлэг), «Нютагай дуунууд», Л. Д. Шагдаровай буряад литературна хэлэнэй шэнжэлэлгэ тухай номууд гараһан байна. Энэ шэнжэлэлгэнүүд эрдэмтэдэй зүгһөө һайшаалда хүртөө. Буряад ороной, тэрээнтэй зэргэлһэн газарай арад зоной социальна болоод оюун бодолой хүгжэлтын асуудалнуудые, литература, искусствын хүгжэлтые, мүн ёһо заншалнуудые, гуримые эрдэмтэд эдэбхитэйгээр шэнжэлнэ, пропаганда ба мэдээсэлэй хэрэгсэлнүүдэй үрэ нүлөө шэнжэлжэ, тобшолол хэһэн байна.

Экономическа шэнжэлэлгэнүүдэй таһаг манай ороной арадай ажахыдахи нэгэ хуби болохо манай республикын үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые хүгжөөхэ асуудалнуудые шэнжэлэлгэ улам үргэнөөр, гүнзэгыгөөр ябуулаа. Электронно-тоололгын техникэ хэрэглэлсэн, үйлэдбэриин ба продукци хубаалгын, гол фонднууд болоод капитальна һомололгонуудай баланснуудай системэ түрүүшынхеэ тэбигданхай, түсэблэлгын баланснууд зохёогдожо байна. Байгал далай шадарай байгаалиин баялигуудые сэгнэхэ шэнжэлэлгэ үргэдхэгдэнэ.

Геолого-минералогическа эрдэмэй доктор Ф. П. Кренделевэй ударидалга доро Геологическа институт Прибайкалиин, Забайкалиин, Витимдэхи хадалиг газарай хүрьһэнэй бүрилдэл шэнжэлнэ, минеральна баялигуудай шухала шухала хэбтэшэнүүдэй байжа болохо газар шэнжэлнэ.

Естественнэ эрдэм шэнжэлэлгын институдай лабораторинууд газарай хүрьһэнэй гэмтэхэ ябадалтай тэмсэхэ, геоботаника, симментал үүлтэрэй эбэртэ бодо мал, нарин нооһотой хони үсхэбэрилхэ, Байгал далай шадарай ургамалай, амитантан аймагые болоод бусад асуудалнуудые шэнжэлэлгэ хэдэг байна.

Радиофизикын таһагта физико-математикын эрдэмэй доктор Ч. Ц. Цыдыповэй хүтэлбэри доро газарай нюруугай геоэлектрическэ хахалбариие мэдэжэ абахада хэрэгтэй шэнэ радио-физическэ метод бэлдэхэ теоретическэ болон туршалгын үндэһэ һуури боложо үгэхэ үрэ дүнгүүд абтаад байна.

Теориин талааршье, ажабайдалдашье удха шанартай химиин хомор элементнүүдэй болон полимернүүдэй мүнөө үеын асуудалнуудаар, ашагта малтамалнуудые комплексноор хэрэглэхэ тухайшье шэнжэлэлгэнүүд хэгдэнэ. Химиин полимернүүдэй лабораториин хүдэлмэрилэгшэдөөр (А. А. Изынеев тус лабораториие даагша) ехэ дулаан болон хагсуу хүйтэндэ ядагшьегүй шэнэ полимернүүд болон синтетическэ материалнуудые хэхэ арга бэлдэгдээ.

Юһэдэхи табан жэлэй туршада филиалай химигүүд 50 авторска үнэмшэлгэнүүдые, 13 патентнүүдые хари гүрэнүүдһээ (Франци, Англи, Я... словаки болон ГДР), авторай... гэнүүдые үгэхэ гэһэн 18 ба... шиидхэбэринүүдые тусхай ... һаа абаа.

СССР-эй Министрнүүдэй С... дэм ба техникын Гүрэнэй ... даабаринуудые амжалтатайга... лэгдэһэн үрэ дүнгүүд Бур... лиалай нэрэ хүндые, тэрэнэй ... гэнүүдэй удха шанарые дэ... Жэшээнь, геолого-минералоги... кануудай кандидат Д. Б. ... ударидалга доро Ивалгын Хү... да тала руу Улаан-Үдэ хоты... ленна болон коммунальна пр... нуудай хаягдадаг уһые урад... лаар асуудал, Байгал далай... рэнэй бассейнэй гидрогеологи... байдалшье шэнжэлэгдээ. Тии... рай хүрьһэ һайжаруулха тух... халнууд бүридхэгдөө.

Естественнэ наукануудай ... электроникодо хэрэгтэй шух... мэринүүд хэгдээ.

Энэ табан жэлэй хугасаа... эрдэмэй институдта Гүрэнэй ... даабаряар 8 темээр шэнжэлэ... байна. Тэрэнэй тоодо бур... «Гэсэр» гэжэ зохёол хэблэл... дээ.

Буряадай АССР-тэ эрдэм ш... шанхи хүгжэлтэ арадай ажах... һалбаруулха тэрээндэ хаба... асуудалнуудтай нягта холбоот... һээ арадай ажахын һалбарину... үрые дээшэлүүлэлсэхэ ёһотой. ... ликын эрдэмтэд БАМ-ай бари... битаяа оруулха гэжэ оролдоно.

Энэ талаар ашагта малта... байрынь ёһо гуримуудые ол... жэлнүүдтэ элирүүлэгдэһэн аш... тамалнуудые түргэнөөр ашагл... республикын газар дээрэ ... БАМ-ай промышленна түбүү... газарнуудта экономикын та... нэлгэ үгэхэ шэнжэлэлгэнүүды... гээшэ мүнөө үедэ шухала.

Естественнэ наукануудай ... дэмтэд Муяын голые геобот... талаһаань шэнжэлжэ эхилээ.

Геологиин институдай хүдэ... шэд Сыныр шадарай калийна ... сотой фосфор бэдэрэлгые урид... раалха хэрэг үндэһэлэн баримт... баһа Давша багта түмэрэй ру... хэдэ туһалха карта табяа. Тии... най филиал республикын газар... БАМ-ай участогта баригдаха, ... даха арадай ажахын бүхы ... тухай уридшалһан элидхэл бэ...

Физикэ, химии болон биологи... нууд саашаа хүгжэжэ, филиал... ринууд болгогдохо жэшээтэй.

Ниитын эрдэмэй саашанхи хү... урда мүнөө үеын культурна ба... та руу (хэлэн, литература, ис... түүхэ, социологи болон этногра... шууд шэглүүлэгдэхэ эрилтэ та...

Шэнжэлэлгэнүүдэй аша үр... лүүлхын тулада Буряадай фил... хүдэлмэринүүдээрээ республик... һургуулинуудтай болон бэшэшье... зургаануудтай оролдолго хүсэлэ... дуулжа хүдэлхэ ёһотой. Гадна... хажуугаар һайн бэлэдхэлтэй эрд... бэлэдхэхэ хэрэгтэй.

Совет эрдэмтэд болон бүх... арад СССР-эй Наукануудай ак... 250 жэлэй баярые омогорхо... тэмдэглэнэ. Партиин абаһан ... ябуулганууд совет эрдэмтэдт... дээрэ эрдэм шэнжэлэлгын тала... һуури эзэлхэ хэрэгтэнь туһа ... Мүнөө эрдэмтэд Эхэ ороной... жэн һалбархын тулада зохёох... бүри эршэтэйгээр, улам һайнаа... түлөө тэмсэнэ.

В. НАЙДА...
Буряадай филиалай ... эрдэмэй институдай дире...

ЭРДЭМТЭДЭЙ ХУБИТА

ҮҮЛТЭРТЭ МАЛ БИИ БОЛГОГДОО

Олон жэлэй туршада үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэри ябуулагдаһан байгаа. Энээнэй эсэстэ холисо үүлтэрэй мал бии болоо. Эдээнние сэбэр үүлтэрэй малай шуһантай холиһоной ашаар симментал үүлтэрэй нютагай мал бии болгогдоһон байна. Эдэ малнууд манай республикын эрхэ байдалда тааранхай, шэрхи бэетэй, богонишогшье хүлгэй һаа, жэрбэгэр гоё бэетэй, хүхэ дэлэн һайнтай үнеэд юм. Колхозууд болон совхозуудай фермэнүүдтэхи иимэ үүлтэрэй үнеэд жэлдээ 2000—2500 килограмм һү үгэнэ, тоһолигынь 3,8—4 процент болоно. «Байгал» гэжэ үүлтэртэ малай ажахыда үнеэн бүхэнһөө жэлдээ 4500—5000 килограмм һүн гарана, тоһолигынь 4 процент.

Үүлтэртэ мал үсхэбэрилдэг «Байгал» ажахыһаа эхилжэ Прибайкалиин аймагай «Прибайкалец» колхоздо, Кабанскын аймагай Байгалай совхоздо, Зэдын аймагай XX партсъездын нэрэмжэтэ колхоздо симментал үүлтэрэй үнеэдэй фермэнүүд байгуулагданхай. Сэлэнгын аймагай Кировэй нэрэмжэтэ совхоздо иимэ фермэ бии болгогдоно.

Манай лабораториин эрдэмтэд һүүлэй жэлнүүдтэ республикын колхоз, совхозуудта эбэртэ бодо малай үүлтэрые шэнжэлжэ байнхай. Ажахынуудай малай үүлтэр һайжаруулха аймагууд хоорондын нэгэдэлнүүдэй мэргэжэлтэд энэ хүдэлмэридэ хабаадажа, үхэрэй үүлтэр, наһа тодорхойлһон, эрхим үнеэдые илгажа, тусхай бүлэг болгоһон байна.

Харьяата ажахынуудтаа нарай малые тусхай шэглэлтэйгээр түлжүүлдэг, тэдэнние шэнжэлдэг байнабди. Һаалиин комплекснуудта машинаар һаахаар, хожомоо һү, шэмэ ехэтэй үнеэд болохоор тугалнуудые түлжүүлхэ гурим зохёогдоно. Гараһаар 15—20 хоноһон хойнонь амидын шогнүүрэй хэмжээгээр, эхэ, эсэгынь гарбалаар, ашаг шэмынь зэргээр эрхим тугалнууд тон түрүүн шэлэжэ илгагдана. Удаань искусственна аргаар үрэжүүлхын тулада эрхим гунжадые илгажа, симментал бухын үрөөр үрэжүүлхэ юм. Энээнэй һүүлээр түрэхэ газартань оруулха үедөө 8 һаратай тугаллаха үнеэдые дэлэнгэйнь, бэеын зэргээр илгадаг. Үнеэдэй 2—3-дахи һарадаа һаалгажа байхадань, дахин хаража үзэдэг гурим бии. Түрүүшын жэлдэ һаалгахадаа, һү шэмыень, гарбалыень хаража үзөөд, сэгнэдэг байгдана.

Мал үсхэбэрилхэ генетическэ заабари, симментал үүлтэрэй мал искусственна аргаар үрэжүүлхэ ба үсхэбэрилхэ научна үндэһэ һуури зохёогдожо байна. Үүлтэртэ малай ажахынуудта һү шэмэ ехэтэй үнеэдые бии болгожо, ондо ондоо бүлэгэй малнуудай уг гарбал сэгнэхэ хэрэгтэ ехэ анхарал табигдана.

Манай лабораториин эрдэмтэд һү шэмэ ехэтэй үүлтэрэй мал бии болгожо, республикын хүдөө ажахын үйлэдбэридэ бодото туһаламжа үзүүлээ гээшэ. 4 процент тоһолигтой, жэлдээ 4500—5000 килограмм һү гарадаг, нютагай эрхэ байдалда таарангги, машинаар һаахада номгон симментал үүлтэрэй үнеэд бии болгогдонхой. Үүлтэртэ ажахынууд Буряад ороной колхоз, совхозуудта һайн үүлтэрэй мал худалдадаг газар болонхой, тиихэдэ «Байгал» племхоз Зүүн Сибирь болон Алас-Дурна зүгтэхи симментал үүлтэрэй малай бааза болонхой.

Саашадаа юун хэгдэхэб гэхэдэ, симментал үүлтэрэй малай племенной хүдэлмэри эмхидхэхэ гол заабари зохёогдожо байна. Малай һүрэг нэмээхэ эмэ тугалнуудые, үүлтэртэ эрэ түлнүүдые шэглэлтэйгээр үсхэбэрилхэ, хашараг бухануудые шалгаха, түрүүшынхеэ һаалгаһан үнеэдые илгаха хүдэлмэри хэгдэхэ юм. Промышленна гуримтай томо томо фермэнүүдтэ (Улаан-Үдын аймагай «Искра» колхоз) байлгагдаха үнеэдые илгаха гурим зохёогдоно. Энэ ажахыда эбэртэ бодо мал үсхэбэрилдэг гурим шэнжэлэгдэхэ, залуу мал түлжүүлхэ ба һү шэмэ ехэтэй үнеэдые комплекснуудта машинаар һааха, малые эдеэлүүлхэ, харууһалха гурим хаража үзэгдэхэ байна.

Симментал үүлтэрэй малые һайнаар харууһалжа, эдеэлүүлжэ, үнеэн бүриһөө жэлдээ 3,5—4 мянган килограмм һү һааха гээшэ промышленна комплекснуудта һү һаалиие аша үрэ ехэтэй болгохо эрхэ нүхэсэл мүн.

К. ИЛЬИН,
малай генетикын лабораториие даагша, хүдөө ажахын эрдэмэй доктор.

ТОО, БАРИМТАНУУД

△ Буряадай филиалай бүхы һалбаринуудта 1971 ондо хамтадаа 530 эрдэмтэд, научно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд байгаа һаа, 1975 оной сентябрьда 735 болоод байба. Эрдэмэй 12 доктор филиалда хүдэлнэ. Юһэдэхи табан жэлэй туршада 6 эрдэмтэд докторой диссертаци хамгаалаа.

△ Буряадай филиалай естественнэ эрдэмэй институт 1971—1975 онуудай туршада 28 темээр эрдэм шэнжэлэлгын хүдэлмэри ябуулһан байна. СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй эрдэм ба техникын талаар комитедэй даалгабаряар 5 темэ дүүргэгдээ.

△ 1971—1975 онуудай туршада естественнэ эрдэмэй институдай нэгэ эрдэмтэн докторой диссертаци, 31 хүн кандидадай диссертаци хамгаалаа. Ингэжэ тус институдта эрдэмэй 5 доктор, 55 кандидат нэрэ зэргэтэн хүдэлнэ. 1966 ондо тус институдай байгуулагдаһан жэлдэ хамтадаа 138 хүн, тэдэнэй нэгэнниинь эрдэмэй доктор, 21 кандидат хүдэлжэ байһан юм.

△ Энэ табан жэлэй туршада шужаг элементнүүдэй химиин лаборатори байгуулагдаа. Буряадай филиалай президиумэй түрүүлэгшэ, химиин эрдэмэй доктор М. В. Мохосоев энэ лабораториие ударидана.

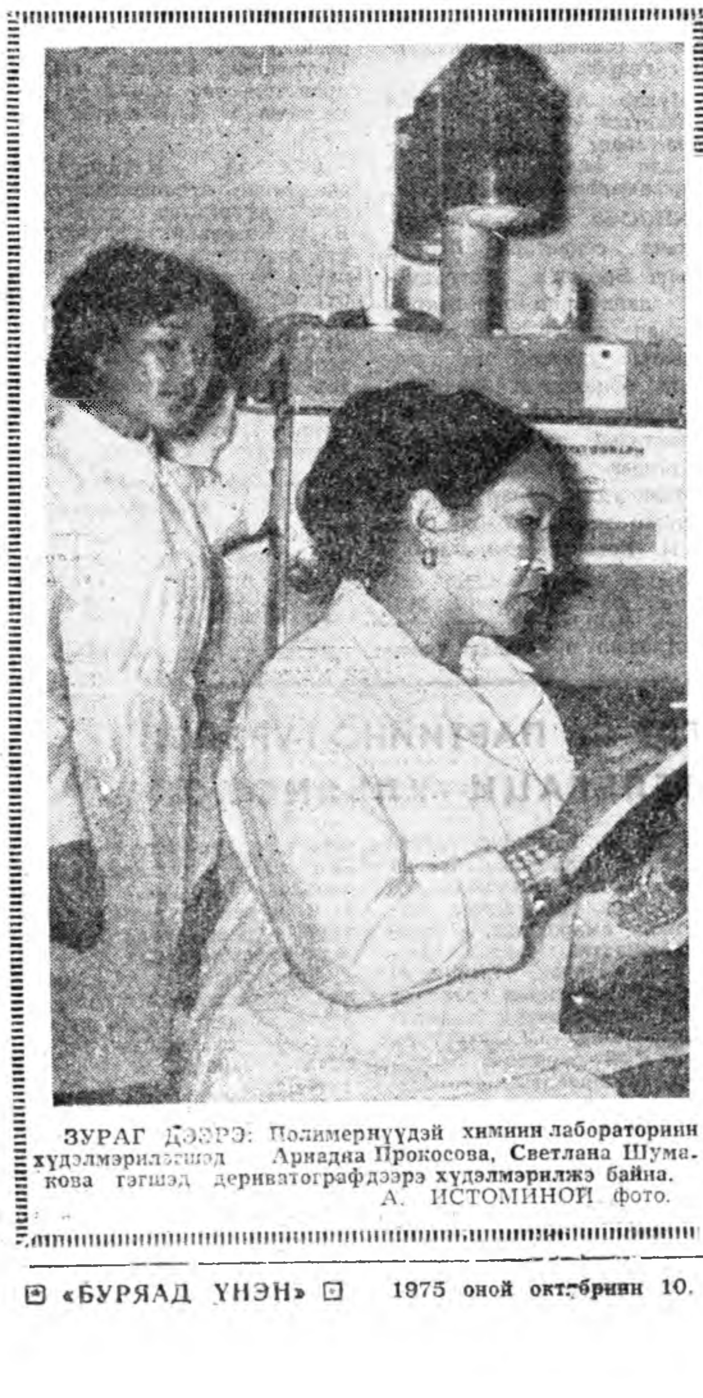

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Полимернүүдэй химиин лабораториин хүдэлмэрилэгшэд Ариадна Прокосова, Светлана Шумкова гэгшэд дериватографдээрэ хүдэлмэрилжэ байна. А. ИСТОМИНОЙ фото.

РЕПОРТАЖ

ТООЛОЛГЫН ТҮ...

Һаруул сагаан таһалга руу оробобди. Тусхай бэлэдхэлгүй хүнэй таажа мэдэхын аргагүй машина түхеэрэлгэнүүд нэгэ жэгдэхэнээр хүнхинэлдэнэ. Энэ хадаа ухаалан бододог машинануудай лаборатори, Буряадай филиалай тоололгын түб мүн.

Зуралзаһан галнуудаар ялалзаһан пультын саана һуужа байһан хүнтэй танилсабабди. Ахамад инженер электронник Ж. Замбалаев. Тэрэ өөрынгөө ажал хүдэлмэри тухай, тоолон бододог машина тухайгаа һонирхолтойгоор хөөрэнэ.

— Бидэнэр БЭСМ-4М түхэлэй машина дээрэ хүдэлнэбди. Арга боломжонь гэжэ айхабтар ехэ. Онсо орёо бодолгонуудые тэрэ доронь бододог. Бухгалтернуудай бүхэли конторын хэдэн хоног соо бодожо гаргаха юумые саг дары бододог юм. Энэ хажуу талын таһалга соо программист басагад тусхай перфокартанууд дээрэ машинын тоолон бодожо гаргаха бодолгонуудые тэмдэглэдэг. Тоолон бододог электронно машина хадуун абадаг тусхай түхеэрэлгэтэй. Энэнь «Урал-2», «Минск» түхэлэй машинануудта дүтэрхы юм. Ферромагнитна үндэһэн дээрэ түхеэрэгдэһэн барабан болон пленкэнууд дээрэ янза бүриин мэдээсэл хадуугдан абтаад, удаан саг соо хадагалагдажа байдаг. Иимэ хадуун абадаг түхеэрэлгэдэ ямар нэгэн мэдээжэ бодолго байдаг ушарһаа машина [illegible]

Ахамад инженер программист Л. Раднаеватай уулзабабди. Орёо бодолгонуудые хайшан гэжэ перфокарта дээрэ тэмдэглэдэг тухай хөөрэжэ үгэхыень гуйбабди.

— Перфокартанууд дээрэ өөрсэ ёһоной нүхэхэнүүдээр тэмдэглэгдэһэн мэдээсэл гү, али захиралта импульс болон хадуун абадаг түхеэрэлгэ дамжаад, арифметическэ машинада үгтэдэг. Харин машина бодолгын дүн тусхай графит болгон гү, али пленко дээрэ барлан сохижо гаргадаг. Тиихэдээ бодолгын дүн, үйлэнүүд «АЛГОЛ» гэһэн тусхай хэлэн дээрэ шифр янзаар харуулагдадаг.

Тоололгын лабораториие даагша, техническэ эрдэмэй кандидат Александр Николаевич Буинов коллективэйнгээ хэжэ байһан ажал тухай хөөрэжэ үгэбэ.

Нэн түрүүн Буряадай филиалай научна һалбаринуудай захилаар электронно-тоололгын хүдэлмэри хэдэг байна. Жэшээнь, социологическэ шэнжэлэлгын анкетэнүүд согсологдодог гэхэ мэтын тоололгын, ниитэлэлгын хүдэлмэри түргэн саг соо тон зүбөөр хэжэ, эрдэм шэнжэлэлгын хүдэлмэри хурдадхадаг — иимэ ухаатай машина, түхеэрэлгэнүүдтэй байна. Филиалай радиофизикын лабораториин эрдэмтэд бул- [illegible]

Энээнэй хажуугаар тус лаборатори городой, республикын предприяти, организацинуудтай баталан хэлсэһэнэй ёһоор тоололго-тобшололгын хүдэлмэри бэелүүлдэг юм. Жэшээнь, тус лаборатори авиационно заводой, 8-дахи автобазын хүдэлмэри хэһэн байна.

Гадна тус лабораториин эрдэмтэд теоретическэ темэнүүдээр шэнжэлэлгын хүдэлмэри хэжэ байдаг юм. Эндэ олон мэргэжэлтэд: инженернүүд, программистнууд, электроннгууд — малшад, хонишодой үри бэенэр орёо нарин техникын мэргэжэлтэд болонхой хүдэлдэг байна. Мүнөө эндэ хүдэлжэ байгаа олонхи мэргэжэлтэд лабораториингоо байшан барилгада хабаадалсаа һэн — гээд лабораториие даагша манда хөөрэбэ. Жэшээнь, Чингис Норбоевич Норбоев — ЭВМ-эй начальник, гол шухала мэргэжэлтэмнай гээшэ. Анханда 1-дэхи интернат һургуули дүүргээд, Хориин аймагай Үдын совхоздо хонишоноор хүдэлөө. Удаань армида алба хэһэнэйнгээ һүүлээр Новосибирскын электротехническэ институт дүүргэжэ ерээд, авиационно заводто хүдэлөө юм. Эндэ лабораториин нээгдэхэ болоходо, барилгын бригадын бригадираар хүдэлжэ, барилга дүүргэлсээд, мүнөө лаборатори... мэргэжэлтэн болон... Норбоев заочноор ... турада һурана.

Ахамад инженер... мист Л. Ц. Раднае... нер Н. М. Хабитов, ... Бадмаева, Ж. Ж. За... гэгшэд ЭВМ-эй ... тоолодог, ниитэлда... тухай манда тайлба... нэ.

Б. БАТ...
Д. ЖУГДУ...

БУЛАГ МЭТЭ БУРЬЯЛАН ХҮГЖЭГ

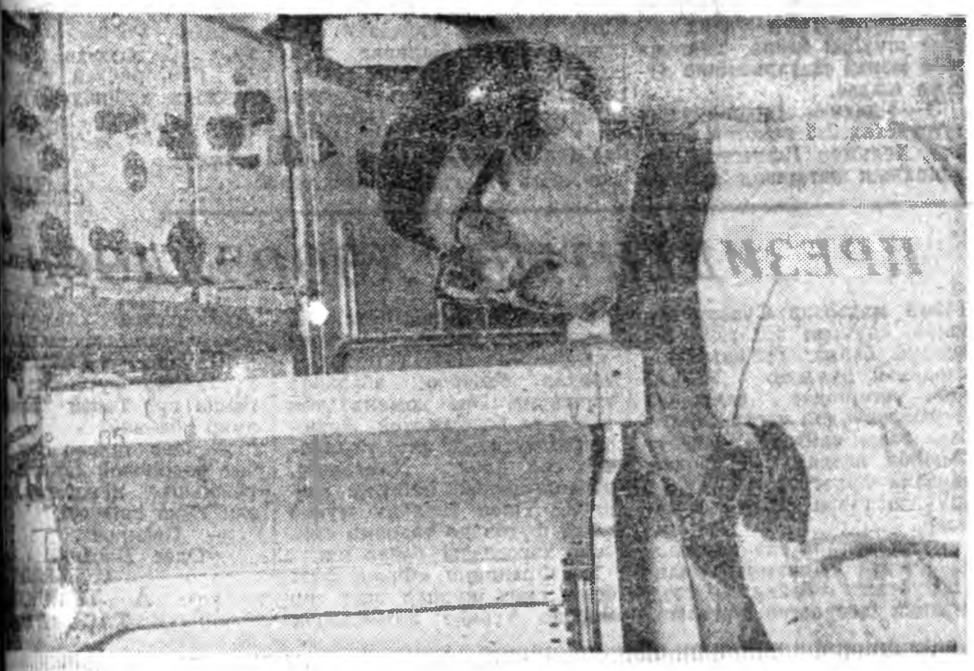

Полимернүүдэй химиин лабораторине даагшын орлогшо, химиин эрдэмэй кандидат Дмитрий Могноновой лаборатори соогоо байхыень харанат.

А. ИСТОМИНОЙ фото.

ЭРДЭМТЭДЭЙ ХУБИТА

ҮТЭГЖҮҮЛГЫН АША ҮРЭ ЕХЭДХЭХЭ

Буряадай филиалай Байгали шэнжэлдэг эрдэмэй институдай хүрьһэ шэнжэлэлгын болон агрохимиин лаборатори табан жэлэй туршада сэбдэг хүрьһэтэй газарай шэнжые бухы талаһаань шэнжэлхэдээ, иимэ хүрьһэтэй газар дээрэ минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэхэ арга боломжонуудые бэлдэхэ асуудал хаража үзөө. Байра дээрэнь хэгдэһэн шэнжэлэлгэнүүд (В. И. Дугаров, В. А. Вторушин, Н. С. Бардаханова) Ярууны голой үнэһэлиг дэгнүүлтэ болон нугалиг-хара хүрьһэтэй газарай гандуушагшье, бороо хуратайшье жэлнүүдтэ гэдэхэ, шиг нойто хүрьһэндэ шэнгээхэ гүримые тодорхойлон харуулһан байна. Энээнэй эсэхтэ бороогой уһанай түргэнөөр хатаадаг дээрэһээ сэбдэг хүрьһэтэ газарта зунай түрүүшын хахадта хуурай байхала һанадаг, хоёрдохи хахадтань һайн байдаг юм. Намар-үбэлэй үедэ сэбдэг хүрьһэтэй газарта шиг нойтон удаан баригдадаг. Гандуу жэлнүүдтэ паар, намар орой хахалһан паарһаа һайн юумэн үгы.

Тиигэбэшье Ярууны голой болон эндэхидэ адли хүрьһэтэй газарта ургадаг ургамалнууд (эшмээн, обёос, хартаабха, капуста, тэжээлэй болон силосэй ургамалнууд) эдэшэхээр гэжэ шэнжэлэлгээр тодоруулагдаа. Эндэхи газар тарилангай бодото хэрэг дээрэ бэелүүлһэн дүршэл энэ манай хэһэн шэнжэлэлгын тобшолол гэршэлнэ. Хахалһан газарай хүрьһэн түргэнөөр, гүнзэгыгөөр гэдэдэг байна.

Забайкалиин 42 агрометеостанцинууд болон манай шэнжэлэлгэнүүд Забайкалидахи сэбдэг хүрьһэтэй газарта суудхын турша оронойнай Европо түбиин сэбдэг бэшэ хүрьһэтэй газарһаа хоёр дахин бага дулаа бэедээ татан абадаг байна гэжэ харуулаа.

Ярууны голой сэбдэг хүрьһэтэй газарта ургамалнуудые тарижа ургуулхын тулада эдэ баримтануудые хараада абаха хэрэгтэй гэбэл: Буряад ороной зүүн хойто зүгэй сэбдэг газарай хүрьһые [illegible] ёһотой.

1970—1971 онуудай туршада лабораториин научна хүдэлмэрилэгшэд И. И. Коробцев, Ц. Д. Мангатаев, Н. Н. Пигарева болон В. А. Ревинский гэгшэд [illegible] нугалиг-хара хүрьһэтэй газарта туршалга хээ. [illegible] 1970 ондо азотно-фосфорно үтэгжүүлгэ дунда зэргээр оруулһанай ашаар (40 килограмм 1 гектарта) гектар бүхэнэй ургаса 8,6 центнерээр ехэ болоо. Үтэгжүүлгэ ехээр оруулха бүри ургаса дээшэлдэг.

Ямар үтэгжүүлгэ, ямар агротехническэ аргаар тус полидо оруулха һаа, аша үрэтэй байхаб гэһэн асуудал шиидхэхэ шухала.

Бидэнэр хэһэн шэнжэлэлгэнүүдэй үндэһэн дээрэ ороohото ургамалнуудта минеральна үтэгжүүлгэнүүдые хэхэдээ, иимээр оруулжа болохо гэжэ дурадханабди: урда жэлнүүдтэнь ороohото ургамалнуудые тариhан полидо ургаса дээшэлүүлхын тулада азотно-фосфорно үтэгжүүлгэ оруулха, харин хахалһан партай газарта—ганса фосфорно үтэгжүүлгэ хэхэ. Үтэгжүүлгэ хэхэдээ, 1 гектарта 40—60 килограмм оруулбал дээрэ.

Фосфорно үтэгжүүлгэ аша үрэтэйгөөр хэрэглэхэ гэбэл, ороohото ургамалнуудые тарихадаа, рядуудайнь хоорондо дуур үтэгжүүлгэ оруулха шухала. Тус арга хэрэглэбэл, гектар бүхэнэй ургаса 4,5 центнерээр дээшэлнэ.

Лабораториимнай хүдэлмэрилэгшэд эдэ жэлнүүдтэ [illegible] үтэгжүүлгэ хэрэглэхэ шэнжэлгэ хэжэ байна. Азотно үтэгжүүлгэнүүдые оруулһанай ашаг үрэ тухай эрдэмэй ёһоор уридшалан хэлэхын тулада хүрьһэндэ байһан азодой нитрадуудай бага ехые мэдэхэ хэрэгтэй.

Манай лабораториинхид ерэхэ арбадахи табан жэлэй туршада Витимэй хадалиг газарай болон Мулын голой (БАМ шадар) сэбдэг хүрьһэтэй газарые арадай ажахыда ашаглахын тулада шэнжэлэлгэнүүдые хэхэ юм.

Тиихэдэ Ярууны голой сэбдэг хүрьһэтэй газарые һайжаруулхын тулада ехэхэн юумэнүүд хэгдэхэ, тэрэшэлэн газарай хүрьһэнэй агрохимическэ болон бэшэшье шэнжэнүүдэй үтэгжүүлгэ хэрэглэлгын нүлөөнһөө дулдыдаһан хубилалтануудые мэдэжэ абтаха байна.

Мүнөө жэлдэ Мулын гол шадар газарта шэнжэлгэнүүд хэгдэжэ эхилээ.

В. ДУГАРОВ
хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат, хүрьһэ шэнжэлэлгын болон агрохимиин лабораторие даагша.

И. КОРОБЦЕВ
хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат, ахалагша научна хүдэлмэрилэгшэ.

ЭРДЭМТЭДЭЙ ХУБИТА

УРГАСА ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ АРГА

Ургамалнуудай наранай [illegible] улам ехээр шэнгээхэ [illegible] боломжонуудые шэн[illegible]лгые ботаникын тур[illegible]гын лабораториин хү[illegible]эрилэгшэд ябуулжа бай[illegible]. Манай Буряад оро[illegible] газар дээрэ тон ехэ [illegible]ранай элшэ буудаг. Гэбэ[illegible]е ургамалнууд энэ элшын процентһээ багыень бэедээ [illegible]ээнэ. Ган гасуурһаа, га[illegible] хүрьһэндэ минеральна [illegible]суудай бага байһанһаа дулдыдана. Бэлшээри, [illegible]лан буруугаар хэрэг[illegible]эһээ, эртын хюрууһаа бо[illegible] ургаса муу байдаг.

Ургамалнуудай ажамида[illegible] тэдэнэй ашаг үрэ дээ[illegible]үүлхэ аргануудые экспе[illegible]ентальна ботаника шэн[illegible]жэ, хүдөө ажахыда нэб[illegible]үүлхэ дурадхалнуудые [illegible]улна.

Лабораториин научна со[illegible]удник А. П. Алексеев ку[illegible]рузын минеральна үтэг[illegible]үүлгэ аша үрэтэйгөөр [illegible]глэхэ асуудал шэнжэлжэ [illegible]хай. Ган гасууршье жэл[illegible]удтэ тэрэ кукурузын тог[illegible]ритай үндэр ургаса абан, [illegible] дүршэлөө республикын [illegible]рузашадта дамжуулжа [illegible]даг. Улаан-Үдын аймагай «Искра» колхозойхид эрдэм[illegible] хүтэлбэри доро 300 гек[illegible] газарһаа 3.000 тонно [illegible] шанартай силос абаа.

Хүдөө ажахын эрдэмэй кан[illegible]дат Г. М. Ефимова тэжээ[illegible] ургамалнуудай ургаса [illegible]шэлүүлхэ талаар биоло[illegible]ческа шэнжэлгэнүүдые хэ[illegible] байна. Зарим ургамалнуу[illegible]е, жэшээнь, обёос, горох, [illegible]ран сэсэг холижо тариха[illegible], тэдэнэй хуурай бодосой [illegible]гаса 20—30 процентээр [illegible]шэлдэг. Ингэжэ холёод [illegible]рихада ургамалнууд нара[illegible]й элшэ һайнаар шэнгээдэг [illegible] элирүүлэгдээ.

Шэмэрүүн уларилтай ма[illegible] нютагта шэнинсэ, [illegible]раабха гүйсэд эдеэшэжэ [illegible]дэггүй ушар дайралда[illegible]. Лабораториин хүдэлмэ[illegible]эгшэд М. Г. Буйнова, [illegible] В. Алексеев гэгшэд энэ [illegible]удал шэнжэлжэ байнхай. [illegible]восибирскын профессор [illegible] Ф. Алтергот гэгшын тур[illegible]галгын үндэһөөр ябуулагдаһан хүдэлмэри һайн үрэ дүн үгөө. Нэгэ гектарай ургаса 3—5 центнерээр дээшэлһэн байха юм. Энэ шэнэ аргые манай республикын газарай хүрьһэндэ, сагай уларилда таарамжатайгаар хэрэглэхын тулада «Искра» колхоздо туршалга хэгдэжэ байнхай.

Биологиин эрдэмэй кандидат В. К. Кашин йодой биологическа үүргэ тухай шэнжэлгэнүүдые хэжэ байна. Манай республикын хүрьһэн, уһан болон агаарта йод тон бага. Иимэһээ ургамалай ургаса, малай ашаг шэмэ бага болодог. Газарай хүрьһэндэ йод оруулхада, ургаса 15—30 процентээр дээшэлдэг байна.

Хуурай талын бэлшээринүүдые һайжаруулха талаар шэнжэлгэнүүдые хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат П. И. Петрович гэгшын хүтэлбэри доро бүлэг геоботанигууд ябуулаа. Уһалалтагүйгөөр, харин минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэһэнэй ашаар Борьёогой таладахи туршалгын талмай дээрэ ногооной ургаса 30 процентээр дээшэлүүлэгдээ.

Лабораториин шэнжэлэлгэнүүдэй дүнгүүд үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэнэ. Илангаяа микроэлементнүүдые хэрэглэлгэ Кабанскын аймагай «Шергинский» совхоздо ябуулагдаа. Мүн Улаан-Үдын аймагай «Искра» колхоздо хэрэглэгдээ.

Арбадахи табан жэлдэ манай лаборатори эрдэм шэнжэлэлгын дүнгүүдээр олон дурадхалнуудые бодотоор бэелүүлхээр хараална. «Искра» колхоздо 3—4 гектар туршалгын талмай байгуулагдахаар түсэблэгдэнхэй. Эндэ элдэб янзын туршалганууд үнгэргэгдэхэ, мүн республикын растениеводуудай һургуули болохо юм.

Гектарһаа 25 центнер таряа, 300 центнер кукуруза, 40—50 центнер үбһэ хуряан абаха арга боломжо олгохо эрдэм шэнжэлэлгэдэ түшэглэһэн гүрим 1976—1980 онуудай туршада колхоздо байгуулхаар хараалнабди.

М. ЕФИМОВ,
БИЕН-эй туршалгын лабораторие даагша, биологиин эрдэмэй кандидат.

ТОО, БАРИМТАНУУД

△ Ниитын эрдэм шэнжэлэлгын институт юһэдэхи табан жэлэй туршада Гүрэнэй комитедэй даалгабаряар 8 темэ шэнжэлһэн байна.

Филиалай институдууд, тэрэнэй бэшэ бэшэ һалбаринууд жэл ерэхэ бүри материально-техническэ бааза һайнтай боложо, эрдэм шэнжэлгын хүдэлмэри улам үргэдхэхэ. 1971 ондо эрдэм шэнжэлгэдэ 1677 мянган түхэриг һомологдоһон байгаа һаа, 1975 ондо 2394 мянган түхэриг болоо.

„Нүхэдүүд, манай урда асари ехэ зорилгонууд табигданхай. Совет обществын ажабайдалай али бүхы талануудые—экономико, ниитын харилсаануудые, манай коммунис нангин зорилгын ёһоор, эрдэм, техникын һүүлшын түйлалтануудай үндэһэ һуури дээрэ хүнүүдэй ушәр ёһо мэдэсые улам саашадань хүгжөөхэ тухай эндэ хэлэгдэнэ. Социализмын булюу һайн байдалтай эрдэм-техникын дэбжэлтын түйлалтануудые нэгэдүүлхэ гэһэн түйлай шухала зорилго парти табиһан байна“.

(СССР-эй Наукануудай академиин 250 жэлэй ойдо зорюулагдажа Кремльдэхи съездүүдэй ордон соо болоһон баярай заседани дээрэ нүхэр Л. И. Брежневэй хэлэһэн үгэһөө).

МАНАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН
УРДАМНАЙ ҮШӨӨ ЕХЭ ЗОРИЛГО

Буряадай филиалай геологическа институдай эрдэмтэ секретарь, геолого-минералогическа эрдэмэй кандидат В. И. ТУРУНХАЕВ манай корреспондентын асуудалда харюусаба:

Танай институдай эрдэм-шэнжэлгын гол шэглэл тухай хөөрэжэ үгыт?

СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин Буряадай филиалда манай институт эгээл залуу һалбаринь болоно. Энээнэй урда тээ байһан геологиин таһагай һууриda 1973 оной хабар эмхидхэгдээ һэн. Академик А. А. Трофимугай хүтэлбэрилдэг геологиин ба геофизикын институт түрүүтэй Новосибирскын эрдэмэй түб энэ хэрэгтэмнай ехэ туһаламжа үзүүлһэн байгаа. Геолого-минералогическа эрдэмэй доктор Ф. П. Кренделевэй толгойлжо байһан научна лаборатори эрдэмтэдтээ, түхеэрэлгэтээ манда ерэһэн байна. Ленинград болон Сибириин бусад городуудһаа хэдэ хэдэн дээдэ гарай эрдэмтэд хүдэлхөө ерээ.

Институдай эрдэм шэнжэлэлгын ажал ябуулгын гол шэглэл СССР-эй АН-ай Сибириин отделениин президиумэй тогтоолоор тодорхойлогдодог юм. Энэнь ямар бэ гэхэдэ, Буряадай АССР-эй, Шэтын областиин дэбисхэр дээрэхи газарай гадарай бүрилдэл, тэрэнэй байгуулга, хүгжэһэн түүхэ шэнжэлхэ, энэл газар дээрэ гол шухала минеральна хэбтэшэнь бии болоһон, байжа болохо хуули ёһо шэнжэлхэ болоно.

Энэ үе соо эрдэм шэнжэлгын ямар хүдэлмэри ябуулагдаа гээшэб?

Эрдэм шэнжэлэлгынгээ ажалые институт эрхилжэ байна. 7 лаборатори бии юм. Теориин болон ажабайдалдашье ехэ удха шанартай научна темэнүүд шэнжэлэгдэнэ. Энэ табан жэлэй туршада эрдэм, техникын талаар СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй гүрэнэй комитедэй даалгабаряар 4 темээр шэнжэлэлгын хүдэлмэри ябуулһан байнабди. Прибайкалиин хойто, баруун-хойто хажуулахи шухаг металлай рудагай байжа боломоор газарые үндэһэлжэ шэнжэлэгдэһэн байна.

Гадна, Байгал далайн эрьенүүдэй хубилжа, гэмтэлдэ орожо байһан, уһан дорохи үзэгдэлэн шэнжэлэгдэжэ, эрье хамгаалха бодото дурадхал зохёогдоо. «Союзводпроект» гэжэ бүхэсоюзна нэгэдэл манай шэнжэлгэнүүдые Байгал далайн, тэрээндэ ородог голнуудай уһа хамгаалха талаар зохёогдоһон хэмжээ ябуулгануудтаа [illegible] хэрэглэһэн байна. Мүн мелиорации хэхэ намагжажа болдоггой болоһо, газарай гэмтэлгэтэй тэмсэхэ дурадхалнууд зохёогдонхой.

Ажал үйлэдбэритэй институдай байгуулдаг холбоо барисаан улам үргэдэнэ. Республикын элдэб предприяти, эмхи зургаануудтай хэһэн хэлсээнэй (договорой) ёһоор бэелүүлдэг хүдэлмэринь улам улам ехэ боложо байна.

Байгал-Амарай түмэр замай барилга шадар оршодог Буряад ороной хойто районуудай баялиг хэбтэшэдэ сэгнэлтэ үгэхэ, шэнжэлэлгэ үргэдхэхэ байнабди. Геолого-минералогическа эрдэмэй кандидатнууд Г. В. Андреев, С. А. Гурулев гэгшэдэй лабораторинууд энэ талаар шэнжэлгын хүдэлмэри ябуулна. Эрдэм, техникын талаар СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй гүрэнэй комитедэй даалгабаряар БАМ-ай барилга шадархи газарые али али тээһэнь шэнжэлхэ хүдэлмэри энэ жэлдэ эхилээ.

* * *

Буряадай АССР-эй үйлэдбэриин хүсэнүүдэй цаашанхи хүгжэлтэ ба арадай ажахын ашаг олзо дээшэлүүлхэ арга боломжонуудые шэнжэлхэ гэһэн нягта холбоотой хоёр шэглэлээр СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин Буряадай филиалай экономическа шэнжэлгэнүүдэй таһаг эрдэм шэнжэлгын хүдэлмэри ябуулна.

Эрдэмтэдэй ажал хүдэлмэри, амжалта түйлалта тухай хөөрэжэ үгэхыень экономическа эрдэмэй кандидат Б. А. Аюшиевта хэдэн асуудалтайгаар хандабабди.

— Һүүлэй үедэ ямар шэнжэлгэнүүд хэгдээ гээшэб?

— Эрдэм шэнжэлгын олон хүдэлмэри ябуулагдаа. Зарим тухайнь тобшоор тогтоё. «Буряадай АССР-эй үйлэдбэриин хүсэнүүдэй байрлалга ба хүгжэлтэ тухай олон жэлэй уридшалһан мэдээн» гэһэн темээр экономикын эрдэмэй кандидат Г. Ш. Раднаевай хүтэлбэри доро шэнжэлгэ хэгдээ. Энэ хүдэлмэри дотор республикымнай үйлэдбэриин хүсэнүүдэй хүгжэлтын хараа шэглэл, үйлэдбэриин урган һалбаралга, экономико дотор болохо шухала хубилалтанууд 1990 он болотор, арбадахи табан жэлые онсолон тэмдэглэн тодорхойлогдоо. Нютаг ороной байгаалиин, үйлэдбэриин баялигуудые ашаг үрэ ехэтэйгээр, гүйсэд дүүрэнээр хэрэглэхэ арга боломжонууд хараалагданхай. Мүн оронoймнай арадай ажахын системэдэ манай республикын ээлхэ һуури, дүүргэхэ үүргэ тодорхойлон харуулха гэһэн туршалга хэгдээ. «Аграрно-промышленна нэгэдэлнүүдые байгуулгын экономическа үндэһэн» гэһэн темээр (хүтэлбэрилэгшэнь экономикын эрдэмэй кандидат К. Д. Карпов) хүдэлмэри ябуулагдажа, эрдэмэй тоосоон хэгдэнхэй. Аграрно-промышленна нэгэдэлнүүдые байгуулга хадаа мүнөө үеын оршон байдалда хүдөө ажахые хүтэлбэрилхэ тон таарамжатай арга болоно гэжэ энэ шэнжэлгэ харуулна.

— Эрдэм шэнжэлгын дүнгүүдые арадай ажахыда хэрэглэхэ, бодотоор бэелүүлхэ талаар ямар хэмжээ ябуулганууд хэгдэнэб?

— Бэлдэгдэһэн эрдэмэй тоосоонууд тусхай эмхи зургаануудай хэрэглэмжэдэ эльгээгдэдэг. Буряадай АССР-эй Госплан, КПСС-эй обком, республикын Министрнүүдэй Соведтэ, үйлэдбэриин предприятинуудта, «Ленгипрогор» институдта, «Союзводпроект» нэгэдэлдэ, СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин промышленна үйлэдбэрие байгуулгын ба экономикын институдта үгтэдэг. Эрдэмэй тоосоонһоо гадна, Буряадай АССР-эй ажахын хүгжэлтын асуудалнуудаар хори гаран тэмдэглэлнүүд болон бусад материалнууд хэдэн олон эмхи зургаануудта үгтэнхэй. Тэдэнэй тоодо, арбадахи табан жэлдэ республикын хүнгэн промышленность хүгжөөхэ талаар тэмдэглэл, БАМ шадар хүдөө ажахые хүгжөөхэ талаар дурадхалнууд бии.

— Танай таһагай эрдэмтэд хэр олон хүдэлмэринүүдые хэблүүлэн гаргааб?

— Үнгэрэгшэ табан жэлэй турша соо 16 монографи, 17 брошюра хэблэгдээ. Хамтадаа 245 хэблэлэй хуудаһан хэмжээтэй. Тиихэдэ Буряадай АССР-эй ажахын хүгжэлтын элдэб асуудалнуудта зорюулагдаһан статьянуудай табан тематическа суглуулбари хэблэгдэнхэй. Түбэй журналнууд болон бусад хэблэлдэ манай хүдэлмэрилэгшэдэй 73 статья толилогдонхой.

— Конференци болон зүблөөнүүд тухай хөөрэжэ үгыт?

— 1971 ондо СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин промышленна үйлэдбэриин байгуулгын ба экономикын институдтай хамта Улаан-Үдэ хотодо научна симпозиум үнгэргөө бэлэйбди. Эндэ манай хүдэлмэрилэгшэд Б. Р. Буянтуев, Л. И. Павлова, Г. Ш. Раднаев, Б-М. Б. Балданов гэгшэд элидхэлнүүдые хэһэн байна. Ажалай бүтээсэ дээшэлүүлгын асуудалаар 1972 ондо болоһон научно-техническэ конференци эмхидхэлгэ ба үнгэргэлгэдэ манай хүдэлмэрилэгшэд эдэбхитэйгээр хабаадаа һэн. Гурбан хүн элидхэл хэһэн юм. Байгал шадарай байгаалиин баялигые аша үрэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ асуудалаар научно-практическа конференци манай таһагай үүсхэлээр үнгэргэгдэжэ, олон хүн элидхэл хээ бэлэй. Тиихэдэ Шушенск, Братск, Свердловск, Ереван, Уфа хотонуудта үнгэргэгдэһэн бүхэсоюзна конференцинүүдтэ манай түлөөлэгшэд хабаадаһан, элидхэлнүүдые хэһэн байха юм.

— Таһагай хүдэлмэрилэгшэдэй эрдэм мэдэсэ, мэргэжэл дээшэлүүлхэ талаар ямар хүдэлмэри ябуулагданаб?

Мүнөө үедэ манайда эрдэмэй 15 кандидадууд хүдэлмэрилжэ байнхай. Тэдэнэй 11-ниинь экономикын эрдэмэй кандидадууд юм. Тиихэдэ ВАСХНИЛ-ай шэнээр нээгдэһэн отделенидэ эрдэмэй кандидат гурбан хүн ошоо. Жэл бүхэндэ 6—7 хүн кандидатска минимумэй шалгалта тушаадаг. Таһагаймнай аспирантурада очноор 1 хүн, заочноор 8 хүн һуража байнхай. МГУ-гай дэргэдэхи аспирантурада 1 хүн һуража байна. Жэл соо 6—8 дахин научно-реферативна семинарнууд үнгэргэгдэдэг.

ХЭЛЭ БЭШЭГЭЙ ТАҺАГАЙ АЖАЛ ТУХАЙ

Юһэдэхи табан жэлэй туршада хэлэ бэшэгэй таһагай хүдэлмэрилэгшэд 3 темээр ажаллаһан байна. Нэгэдэхи темэнь «Буряад хэлэнэй түүхэ» гэжэ нэрэтэй.

Буряадай элинсэг хулинсагууд эртэ урда сагта бусад монгол угсаатанаар нэгэ арад болодог байһан юм. Эхирэд, булгад, обогдон, мүн Хориин арбан нэгэн эсэгын зон үни холоһоо хойшо тусгаарлан, Байгал далайн баруун, зүүн этэгээдтэ шадарлан амидарһаар, буряад арадай үндэһэ һууринь боложо үгэһэн байгаа. Тиин эдэ угсаатан эртэ сагһаа өөрынгөө хэлэндэ онсо өөрэ зүйлнүүдтэй байһан, тэдэнэй үндэһөөр хожомынь буряад нютаг хэлэнүүд бии болоһон юм. Тэрэнэй хажуугаар буряад арадай ниитэ хэлэн илангаяа ород гүрэндэ Буряадай һайн дураараа хамжаһанай һүүлээр бүрилдэжэ эхилһэн байгаа.

Ингэжэ буряад нютаг хэлэнүүдэй абянуудай, морфологи болон үгэ бүридэлгын, мүн үгын сангай хэдэн зуун жэлдэ хүгжэһэн түүхые хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидадууд Ц. Цыдендамбаев (хүтэлбэрилэгшэ), Ц. Б. Будаев, В. И. Рассадин, Д. Г. Дамдинов гэгшэд тус табан жэлдэ согсолон харуулжа, хамта дээрээ гуша гараң хэблэлэй хуудаһан хэмжээтэй хүдэлмэри бүтээгээ.

Тиихэдэ буряад литературна хэлэнэй түүхэ шэнжэлһэн арбаад хэблэлэй хуудаһан тухай хүдэлмэри бэшэгдээ һэн. Буряад литературна хэлэн гээшэ гол түлэб хубисхалай һүүлээр зүүн буряадуудай хэлэндэ үндэһэлэн бүрилдөө гэжэ мэдээжэ. Революциин урда тээ буряадууд хуушан монгол хэлэ хэрэглэжэ байһан. Энэнь буряадай арадай хэлэндэ дүтэрхышье һаа, буряад литературна хэлэн гэжэ тоологдодоггүй. Тиимэһээ энэ хүдэлмэри соогоо буряад литературна хэлэнэй совет үедэ яажа хүгжэһэниинь гол түлэб харуулха гэжэ оролдогдоо. Мүнөө үедэ литературна хэлэмнай юрэнхы дээрээ байгуулагдажа дүүрээд, дүрим нормонуудайнгаа улам тогтонижохо, удаан сагай үүргэнүүдээ батадхаха шатада ороод хүгжэжэ байнхай.

Хэлэ бэшэгэй хэлтэсэй шэнжэлдэг хоёрдохи темэнь хадаа манай республикын дэбисхэр дээрэ дэлгэрэнги буряад, ород болон эвенк арадуудай хэлэнэй диалектологическа атлас табиха гэһэн зорилго болоно. Энэ юун бэ гэжэ буряад хэлэнэй жэшээ дээрэ харуулбал, Буряадай АССР-эй Эрхүүтэй болон Шэтын областиин буряад зоной ажаһуудаг бүхы тосхон һууринуудта 400 шахуу асуудалһаа бүридэһэн тусхай программаар материал суглуулагдажа, һүүлээрнь хэлэнэй карта дээрэ тэрэ харуулагдаха юм. Тиигэжэ буряад хэлэнэй ямар нютаг хэлэнүүдһээ бүридэдэгынь һайнаар тодорхо, мүн буряад арадай түүхэдэ хабаатай зарим зүйлнүүд элирхэ байна. Жэшээнь, у, а абянай орондо О хэлэхэ ушар (жэшээнь, оһон) ямар сэлеэн һууринуудта үзэгдэнэб гэжэ карта дээрэ аржыса харуулагдаад байхадань, тэндэнь ямар обогой, эсэгын зон һуудаг бэ, хаанаһаа ерэһэн бэ гэхэ мэтэ асуудалнуудые табижа шэнжэлхэ арга боломжо олдохо юм.

Иимэ атлас табихын тула, жэшээнь, бүхы буряад һууриин газарнуудһаа материал суглуулха шухала тулаһь ехэ саг хэрэгтэй. Тиимэһээ мүнөө үедэ Ц. Б. Цыдендамбаев, Ц. Б. Будаев, Д. Г. Дамдинов түрүүтэй, таһагай хүдэлмэрилэгшэдһөө бүридэһэн бүлэгүүд жэл бүри хүдөө нютагуудаар ябажа, материал суглуулдаг юм. Иимэ экспедицидэ Н. Б. Дугаров, Л. Н. Содномов, Д. Ш. Дамбаева болон бусад хабаадалсадаг. Мүн ород нютаг хэлэнүүдээр (шэмээшэгүүд, карымууд болон хасагуудай гэхэ мэтэ), тэрэшэлэн эвенк хэлээр хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидадууд В. И. Копылова, М. Д. Симонов, аспирант Э. Д. Соколова гэгшэд материал суглуулна.

Хэлэ бэшэгэй таһагай гурбадахи темэнь гэхэдэ, «Буряад хэлэнэй тайлбари толи» болоно. Буряад хэлэн дээрэ илангала ород алфавидта ороһонһоонь хойшо хэблэгдэжэ гараһан ном һударнуудые карточка болгоһоной үндэһөөр буряад үгэнүүдэй удханьэ энэ толи дотор ехэ материал дээрэ элирүүлэгдэн тайлбарилагдаха юм. Хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Н. Б. Дугаров болон Д. Ш. Дамбаев, А. Н. Содномов, Н. А. Хазуев, С. Д. Бабуев гэгшэд экспедицидэ ябахаһаа бэшэ сагтаа Ц. Б. Цыдендамбаевай хүтэлбэри доро тус словарьта материал суглуулдаг. Мүнөө 800 мянгаад карточка хэгдэнхэй. Үшөөл ехэ материал хэрэгтэй. Удаань эдэ материалнууд согсологдожо, толи табигдажа эхилхэ. Энэ айхабтар ехэ материал дээрэ үндэһэлһэн нилээд томо бүтээл болохо ёһотой.

Хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат И. Д. Бураев түрүүтэй бүлэг хүдэлмэрилэгшэд абянуудые элдэб онһон аргаар шэнжэлдэг.

Эдэ гурбан томо темэнүүдээр ажаллахаһаа гадна, хэлэ бэшэгэй таһагайхид буряад хэлээр элдэб ном һударнуудые хэблүүлэн гаргажа байдаг. Наймадахи табан жэлэй туршада «Сибириин литературна хэлэнүүдэй совет үедэхи хүгжэлтэ», «Буряад хэлые шэнжэлэлгэ тушаа», «Монгол хэлэнүүдые хилын саана шэнжэлһэн тухай» гэхэ мэтэ суглуулбаринуудай гол түлэб гараһан байгаа һаань, юһэдэхи табан жэлдэ томо томо монографическа хүдэлмэринүүд гараа. 1972 ондо «буряад түүхэнүүд ба угай бэшэгүүд» гэһэн Ц. Б. Цыдендамбаевай буряадай түүхэ болон хэлэ бэшэгтэ зорюулһан томо зохёол хэблэгдээ. Элдэб эрдэмэй эмхи зургаануудта хадагалагдажа байдаг, хуушан монголоор гол түлэб үнгэрэгшэ зуун жэлдэ бэшэгдэһэн буряадай түүхэ болон угай бэшэгүүд энэ ном соо шэнжэлэгдэнэ. Гадна автор олон угай бэшэгүүдые хүдөө нютагуудаар өөрөө бэдэржэ олоо юм. Буряадай урдань хэрэглэжэ байһан хуушан монгол хэлэн ямар шэнжэтэйб, Монгол нютагта хэрэглэгдэжэ байһан хуушан монгол хэлэнһээ ямар илгаатайб гэжэ харуулха гэһэн зорилго урдаа табижа бэшэхэдээ, эрдэмтэ эдэ хоёрой хоорондо тиимэ ехэ илгаа үгы, буряадуудайшье, халха-монголнуудайшье урдань хэрэглэжэ байһан номой хэлэн нэгэ хэлэн гэжэ харагдаха ёһотой гэһэн тобшолол хээ.

В. И. Рассадин «Тофалар хэлэнэй фонетикэ ба лексикэ» гэһэн ном 1971 ондо хэблүүлээ. Тофаларнууд гэжэ тюрок хэлэтэй багахан арад (ойролцоо 500-гаад) Саяан уулын орьёлнуудай хоорондо, хүжэ тайгын дунда үниинһөө хойшо агнуури эрхилэн һуудаг юм. В. И. Рассадин эдэнэй хэлые анха түрүүшынхеэ ехэ материал дээрэ нэгэ ном дотор мүнөө үеын арга методүүдые хэрэглэн шэнжэлээ.

Һаяхан, 1974 ондо «Буряад литературна хэлэнэй үүргэ найруулгын илгарал» гэһэн ном хэблүүлэн гаргуулааб. Буряад хэлэнэй дүүргэдэг үүргэнүүдынь совет үедэ үргэдэжэ, энээнэй үндэһөөр буряад хэлэндэ уран зохёолой, ниитэ-публицистическэ, һургуулиин номуудай болон литературно-яряанай — иимэ 4 томо стиль бүрилдэн бии болоо гэһэн тобшолол хэгдээ. Гадна Х. Намсараев, Ц. Дон, Ж. Тумунов, Д. Батожабай, Ч. Цыдендамбаев болон бусад ехэ зохёолшэднай өөһэд өөһэдын өөрсэ стильтэй юм гэжэ харуулба.

1972 ондо Ц. Б. Будаев, И. Д. Бураевтай хамта «Буряад хэлэн» гэжэ брошюра гаргаа. Буряад хэлэн хаана дэлгэрэнгиб, ямар бүлэдэ ородог бэ, тэрээн дээрэ хэды хүн хэлэдэг бэ гэхэ мэтэ юрынхы мэдээнүүд тус ном дотор үгтэнэ. Үргэн олониитэ зондо энэнь зорюулагданхай.

1973 ондо В. И. Копылова «Шэтын областиин Красночикойско райондохи шэмээшэгүүдэй хэлэнэй абянууд» гэһэн зохёол гаргаа. Шэмээшэгүүд гээшэ шажан мүргэлэй үндэһэн хэдэн зуун жэлэй урда тээ Россин гүрэнһөө түригдэн, эндэ ерэжэ һууришаһан түүхэтэй. Тиимэһээ тэдэнэй хэлэндэ олон хуушан зүйлнүүд бии.

Хэлэ бэшэгэй таһагайхид эрдэм мэргэжэлээ улам дээшэлүүлхэ гэжэ оролдожо байдаг. Жэшээнь, энэ табан жэлдэ Ц. Б. Цыдендамбаев доктарой диссертаци амжалтатайгаар хамгаалаа, тиихэдэ Н. Б. Дугаров, В. И. Копылова, М. Д. Симонов гэгшэд эрдэмэй кандидат гэһэн зиндаада хүртэһэн байна. Тиихэдэ Л. Д. Шагдаров, Ц. Б. Будаев, В. И. Рассадин, Д. Ш. Дамбаева, А. Н. Содномов, Г. Д. Соколова гэгшэд диссертаци хамгаалхаяа бэлэдхэл хэжэ байдаг.

Партийна һуралсалай шугамаар таһагайхид жэл бүри теоретическэ семинарта хабаададаг. «Хэлэн ба общество», «Хэлэн ба ой ухаан», «Хэлэн ходо хүгжэжэ байдаг үзэгдэл», «Диалектическэ материализм ба хэлэн», «Түүхын материализм ба хэлэн» гэһэн темэнүүдээр үнгэрэгшэ жэлнүүдтэ занятинууд болоо.

Эрдэм мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ, эрхилжэ байһан ажал тухайгаа хөөрэлдэхэ зорилгоор таһагай хүдэлмэрилэгшэд манай ороной элдэб городуудта, мүн хилын саанашье болоһон суглаа хуралдаануудта хабаададаг. Жэшээнь, энэ табан жэлдэ тус таһагые эрхилэгшэ Ц. Б. Цыдендамбаев Софида (Болгари) нютаг ороной нэрэнүүд тушаа зарлагдаһан суглаанда хабаадаа һэн. Мүн Ц. Б. Цыдендамбаев, Д. Г. Дамдинов, Ц. Б. Будаев, В. И. Рассадин, В. И. Копылова болон бусад Элистэдэ, Ленинградта, Новосибирскдэ, Красноярскда хэлэ бэшэгээр болоһон ехэ хуралдаануудта хабаадалсаһан байна.

Ажал хүдэлмэридөө бии байһан дутуу дундануудаа усадхан, саашадаа ажабайдалтай улам нягта холбоотойгоор ажаллажа, бурлад хэлэеэ эгүүридэ мүнхэ марксизм-ленинизмын сурталые нэбтэрүүлэгшэ түмэн хурса зэбсэгүүдэй нэгэн болгохые туһалан оролдохо гээшэ манай таһагай хүдэлмэришэдэй нангин уялга мүн.

Л. ШАГДАРОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

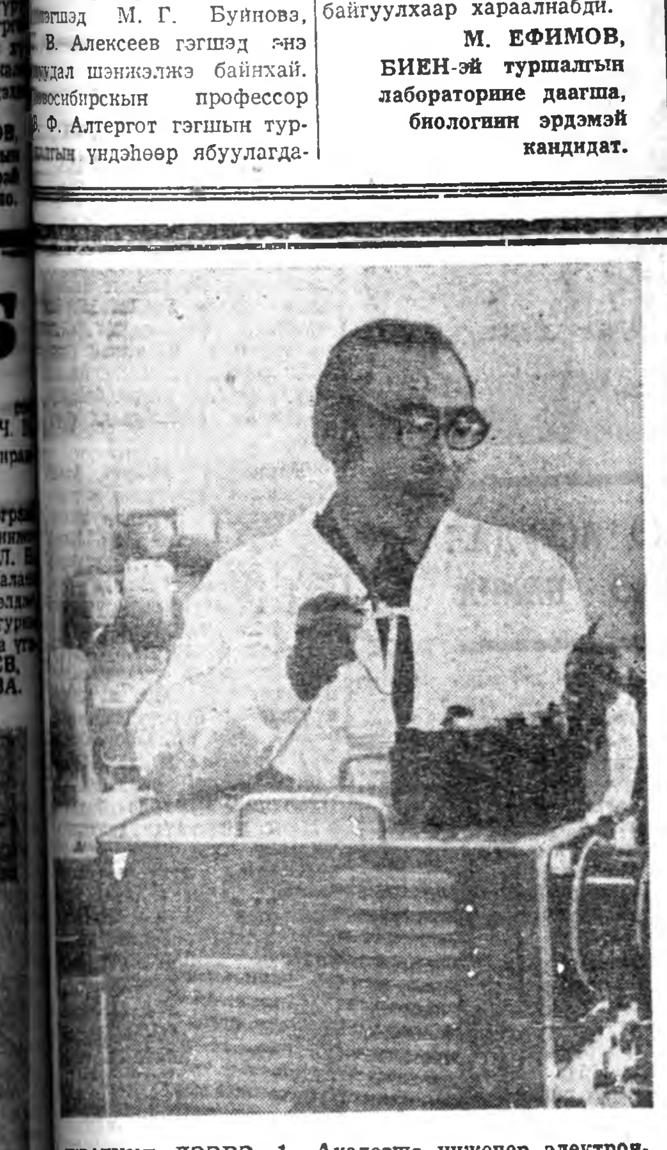

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Ахалагша инженер электроншик Ж. Замбалов, ахалагша инженер программистнууд [illegible] Вадмаева, Л. Раднаева, техническэ эрдэмэй кандидат А. Н. Буинов, лабораториин хүдэлмэрилэгшэ В. Очиров гэгшэд. 2. Тоололгын түбэй ахалагша инженер электроник Николай Матвеевич Хадыков ажалдаа.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

ОКТЯБРИИН 10—КОРЕЙН АЖАЛАЙ ПАРТИИН БАЙГУУЛАГДАҺААР 30 ЖЭЛЭЙ ОЙ

КОРЕЙН АРАДАЙ-ДЕМОКРАТИЧЕСКА РЕСПУБЛИКАДА

30 жэлэй саада тээ Совет Арми дай жүреэдэгшэ Японие бута сохёод, корей арадта бэеэ даанхай байдал, эрхэ сүлөө олгожо, шэнэ демократис орон байгуулхын түлөө тэмсэлдэхэ харгы нээжэ үгэһэн байна. Дай жүреэдэгшэ Японой диилдэһэн өөрөө корей арадай өөрынгөө гарта засагаа абаха хэрэгтэнь арга нүхэсэл олгоhон байха юм. Коммунистнүүдэй ударидалга доро корей арад эрхэ сүлөөгэй түлөө, бэеэ даанхай байдалай түлөө эрэлхэг зоримгойгоор тэмсэлдэн алдартай. 1945 оной октябриин 10-да байгуулагдаһан Корейн Ажалай парти арад зоноо ударидажа, түрүүшээр арадай-демократическа, удаань социалис байгуулалта бэелүүлхын түлөө тэмсэлдэһэн байна.

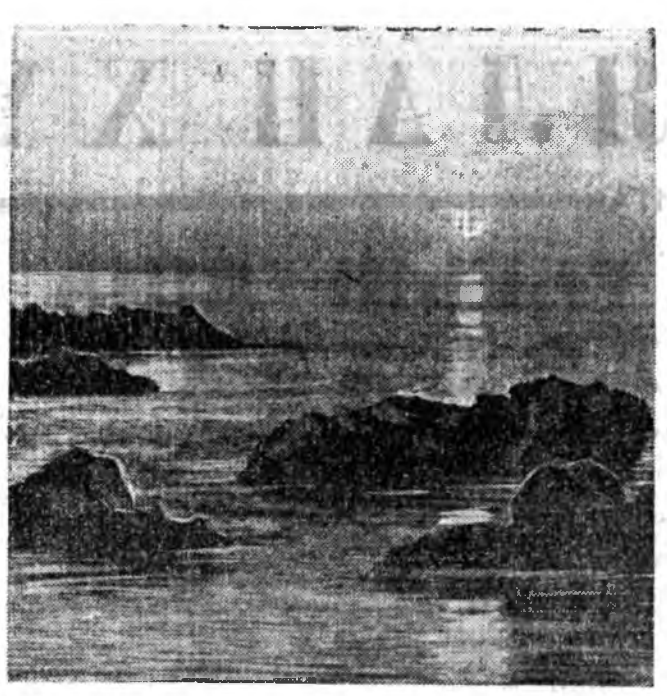

Корейн Зүүн далай дээгүүр наран гаража байна.

I

Корей орон үзэсхэлэнтэ һайхан байгаалитай, үрэжэл баян газартай, элдэб зүйлнүүдээр элбэг байха юм. «Үглөөнэй тунгалаг тэбэр агаартай орон» гэжэ үнинһөө хойшо Солонгос ороной нэрлэгдэдэгынь дэмы бэшэ. Газар дайдынь 75 процент хада уула, 25 процентнь тэгшэ тала болоно. Оронойнь эгээл үндэр хада Пэктусан гэдэг. Корейн революционн нангин уула гэжэ нэрэжэнхэй. Тэрэ уула хадаа Японой эсэргүү корей арадай революционно тэмсэлэй түүхэтэ таһаршагүй холбоотой. Пэктусанһаа ондоо үзэсхэлэнтэ һайхан уланууд олон бии. Тэдэнэй дунда илангаяа гоё һайханаараа бухы дэлхэйдэ алдаршаһан Кымгансан (Алмазна хада) болоно. Кымгансан дээрэ 12000 үндэр хиранууд, олон тоото хүүхэрнүүд бии. Тэрэшэлэн сэбэр тунгалаг уһатай гол горхонууд, ойроо хүрэхэдэгүй ой модонууд, һайхан үнгэтэй ургамалнууд тэндэ элбэг. Эдэ бүгэдэ баранда модоор зураглагдан харагдахадаа, ороной байгаалиин һайхание бүри гоёор шэмэглэнэ. Кымгансан уулын, мүн тэндэхи бусад уулануудай хормойдо ороходоо болод гадаадын гүрэнүүдэй туристнар амаралга илангаяа дуратай байха юм. Бидэшье, туристнар тэндэ 5 хоног соо амаржан байлабди. Кымгансан уулын оройдо 5 модо үсэжэ гарабди. Энээн оодо абирһа ябахада аюултайшье бэшэ, ехэ үндэр байханаа гадна, харгынь халтирууххай, шулуутай, эгсэ. Тэрэ үндэр өөдэ гарахынгаа урда тээ хэдэн бүлэг боложо хубаараад, солбон бэрхэшүүлнай урдамнай, мүн баһа хойномнай гараад, һулашаг хүнүүдээ дундаа абаад ябаа һэн. Хабсагайнуудай хоорондо түмэр аргамжаар татагдаһан хүүргэнүүдые дамжажа гараха баатай болоо һэмди. Хүүргэнүүд дээрэһээ доошоо горхонууд уруу харахада, уһанай түргэн урасхалда мүлигдэһэн шулуунууд ялалзан гэрэлтэжэ байха юм.

Солонгос орон гурбан тээһээ далайнуудаар хүреэлэгдэнхэй, дулаахан уларилтай орон байна. Зүүн зүгэйнь далай үргэн ехэ аад, гүнзэгы, эрьеэрнь үзэсхэлэнтэ хабсагайнууд олон. Далайн уһанда ороходо аятай зохид, эрьеэрнь сэбэр сагаан элһэн, элдэб ургамалнууд, ой модонууд, улаан, ягаан, сагаан — үнгэ бүриин сэсэгүүд дүүрэн. Зүүн далайнь эрьедэ ехэ порт — Вонсан хото оршодог. Энэ портоор дамжуулан, Солонгос орон бусад оронуудаар худалдаа наймаанай холбоо барисаа тогтоонхой. Энэ хотодо 22 совет матросто хүшөө табигданхай. Тэдэ матросууд Солонгос ороной бэеэ даанхай байдалай, эрхэ сүлөөгэй түлөө шэн габьятайгаар тэмсэжэ, унаһан байха юм. Совет туристнууд Эхэ оронойгоо солдадуудай хүшөө дээрэ баглаа сэсэгүүдые табидаг заншалтай. Бидэшье тэндэ баглаа сэсэгүүдые табиһан байнабди.

Тэрэшэлэн Баруун далайнь эрьедэ баһа нэгэ порт — Нампхо гэжэ хото оршодог. Баруун далайнь эрьедэ һонин үзэгдэл ушардаг. Юуб гэхэдэ, далайнь уһан 500—600-гаад метрэй зайда нэгэтэ эрьеһээ халин ерэжэ, нэгэтэ татагдан үгы боложо байдаг. Баруун далайнь уһан Зүүн далайнгаа уһанда ороходоо дулаан. Жэшээнь, сентябрь һара соо 20 градус дулаан байгаа. Тэндэ туристнар уһанда орожо, наранда игаажа ехэтэ сэнгэдэг.

Солонгос ороной уларил дулаахан гэжэ дээрэ хэлэгдэһэн байна. Эгээл дулаан август һарада дунда зэргээр 26 градус дулаан болодог. Эгээл хүйтэн январь һарада 6 градус хүйтэн болодог. Саһан хаа-яа багаханаар ородог. Ехэнхидээ сэлмэг, наратай байдаг.

Солонгос орондо халуун ба минеральна аршаанууд элбэг. Тэдэ аршаануудаар элдэб үбшэнүүдые эмнэжэ болохо юм.

Солонгос орон мүн эм домто ургамалнуудаар баян. Тайгада ургадаг инсам гэхэ гү, али женьшень гэжэ тэндэ ехэ суутай ургамал. Корей зон тэрэниие «ута наһанай ургамал» гэжэ тоолодог. Тэрэ хадаа медицинэдэ хэрэглэгдэдэг ехэ шухаг ургамал гэжэ суутай ха юм.

II

Солонгос ороной ниислэл хото Пхеньян гээшэ 1500 гаран жэлэй түүхэтэй. Тэрэ хадаа Корейн Арадай-Демократическа Республикын ниислэл хото болоно. Эсэгэ ороноо сүлөөлэгын дайнай жэлнүүдтэ (1950 оной июнь — 1953 оной июль) Пхеньян хото тон ехэ хохидолдо ороһон байна. Америкын империалистнууд үдэр бүхэндэ шахуу томо томо бомбонуудые хаяжа, промышленна предприятинуудыень, һургуулинууд болон больницануудыень, соёл-болбосоролой эмхи зургаануудые, гэр байрануудые үй бута сохиһон байха юм.

Пхеньян хотые 100 жэл соошье һэргээн бодхоохо аргагүй гэжэ США-гай империалистнууд һайрлан шалдадаг байгаа. Зүгөөр Корейн Ажалай партиин хүтэлбэреэр ажалша бэрхэ корей арад дайнай һүүлээр богонихон болзор соо өөһэдынгөө ниислэлые һэргээн бодхоогоод, мүнөө үеын гоё һайхан город болгожо шадаа. Ниислэл хотын түхэл шарай үдэрһөө үдэртэ хубилжа, улам бүри гоё һайхан боложо байһаниинь эли тодоор харагдана. Тэдонган гэжэ нэрэтэй мүрэн Пхеньян хотые хоёр хуби — баруун ба зүүн — болгожо хубаанхай юм байна. Тэрэ мүрэн дээгүүр Окрюгё гэжэ нэрэтэй хүүргэ бии. Энэ хүүргэ зайн галаар һайханаар гэрэлтүүлэгдэнхэй. Корей яһанай хүн бүхэндэ нангин хада гэжэ нэрэжэнхэй Моранбон уула шэнэ хүүргэ дээрэһээ ехэ һайханаар харагдадаг. Моранбон уула солонгос арадай үльгэр болон онтохонуудта заабол домоглогдодог заншалтай. Юуб гэхэдэ, тэрэ хадаа Солонгос орондо болоһон урданай ба мүнөөнэй олон тоото шухала үйлэ хэрэгүүдэй гэршэнь болоһон байха юм. Ноб ногоон ургамалнууд болон модонуудай дунда саб сагаан шулуугаар хэгдэһэн үндэр гэшхүүр илангала элеэр харагдана. Тэрэ гэшхүүрээр өөдөө гарахадаа, Солонгос оронние сүлөөлэлсэхэдөө эрэлхэг баатарай үхэлөөр унаһан Совет сэрэгшэдэй дурасхаалда байгуулагдаһан гранит шулуун хүшөөгэй ойро ошохош, хажуудань ошоходошни, 30 жэлэй саада тээ эрхэ сүлөөгэй наранай мүндэлһэн Солонгос ороной газар дайдые хёрхоор шэртэхэеэ эрмэлзэһэн шэнгеэр тэрэ хүшөө үзэгдэнэ. Уулынь хормойгоор урасхал түгэлдэр Тэдонган мүрэн урдажа, Солонгос оронние сүлөөлһэн Совет сэрэгшэдтэ баясхалан хүргэһэндэл һүртэйгөөр миралзан байха.

Тэрэ хүшөөгэй хоёр таладань ород ба корей хэлэнүүд дээрэ иимэ үгэнүүд һиилээтэй: «Япон империалистнуудай дарлалтаһаа солонгос арадые сүлөөлжэ, эрхэ сүлөө, бэеэ даанхай байдал тээшэ харгы нээжэ үгэһэн агуухэ Совет Армида хэтэ мүнхын алдар соло! 1945 оной августын 15».

Тус хүшөө 1945 оной август һарын алдарта дайшалхы үдэрнүүдые һануулна. Хани ёһоной уялгануудтаа хэзээ бүхэндэ үнэн сэхэ байдаг Советскэ Союз дэлхэйн хоёрдохи дайе түргэн түгэсхэхын тула, интернациональна уялгаяа бэелүүлэн, Азиин арадуудые Японой дарлалтаһаа сүлөөлхэ зорилготойгоор империалис Япондо эсэргүүсэн дайнда ороһон байна. Совет сэрэгшэд хадаа хүсэ ехэтэ квантунска армиие бута сохёод, 1945 оной августын 15-да Солонгос оронние сүлөөлһэн байна бшуу. Солонгос арад эрхэ сүлөөтэй болохоёо үни удаан хүлеэһэн, ехэтэ зобоһон, тулиһан, япон эзэмдэгшэдтэ эсэргүү тэмсэлдэ үсөөн бэшэ хүбүүдээ гээһэн байна. Японой булимтарагшадай дарлалтада ороһон 1910 оной августын 22-ой гашуудалта үдэрһөө хойшо эхэ оронойнгоо бэеэ даанхай байдалтай, эрхэ сүлөөтэй болохын түлөө Солонгос ороной патриодууд шэн габьятайгаар тэмсэһэн түүхэтэй. Японой эзэмдэгшэдтэй саг үргэлжэ байлдаһан солонгос арадай партизануудай тэмсэлые харуулһан түүхэтэ зүйлнүүд Пхеньян болон бусад хотонуудай музейнүүд соо мүнөө болотор нангинаар хадагалагдажа байдаг. Жэшээлхэдэ, солонгос арадай Эсэгэ ороноо сүлөөлгын тон ехэ музей Пхеньян хотодо бии. Энэ музейн байшангынь 50.000 дүрбэлжэн метр талмай эзэлнэ. 80 таһалгатай. Японой эзэмдэгшэдтэй, американ империалистнуудтай эрэлхэг зоримгойгоор тэмсэһэн солонгос арадай баатаршалгань эндэ элеэр, үргэнөөр, гүн удхатайгаар харуулагданхай.

Пхеньян хадаа Солонгос ороной тэрэшэлэн культурна түбынь болоно. Тэндэ Наукануудай академи, Ниитын наукануудай академи, университет, олон тоото музейнүүд, уран зурагуудай, хүдөө ажахын ба промышленностиин выставкэнүүд, оперно театр, кинотеатрнууд, Арадай культурын байшан гэхэ мэтэ бии. Пхеньянда туристнууд оперно театрта орожо харахадаа, солонгос арадай оперно искусствын түргэнөөр хүгжэжэ байһыень ойлгохоор. «Шуһан далай», «Кымгансан тухай дуун» гэжэ революционно оперонууд харагшадые ехэтэ һонирхуулна. Оперын хүгжэмынь уянгатай һайханаар соностожо, харагшадай сэдьхэл зүрхые уяруулна. Дуушадыньшье, хатаршадыньшье өөһэдынгөө национальна искусствын оньһон аргые шудалһан, бэрхэ мастернууд байһанаа харуулна.

Солонгос арадай үндэһэн циркдэ ороходо, элдэб һонин номернуудые шадамар бэрхээр харуулна. Агаарта татагдаһан нарин аргамжа дээгүүр велосипедээршье гүйлгэлдэнэ, ябагааршье дэбхэрэлдэнэ, ракетэ дээрэ хоёр хүн һуугаад иишэ тиишээ һүртэйгөөр ниидэнэ, акробадууд болон гимнастнууд үе мүсынгөө уян нугархай байһание, солбон шамбай байһанаа харуулна.

Һүүлэй үедэ Солонгос орондо киноискусствын түргэн хүгжэжэ байһаниинь элирнэ. Солонгос арадай мүнөө үеын ажабайдал зураглаһан кинофильмнүүд олон юм байна. Эсэгэ ороноо сүлөөлэлгын дайнда, солонгос арадай революционно тэмсэлдэ, арадай зохёон байгуулхы ажалда зорюулагдаһан кинофильмнүүд улам бүри олошоржо байһан байна. Тэдэ фильмүүдэй дунда «Сэсэг худалдадаг басаган» гэжэ кино тусгаар һуури эзэлнэ.

III

Корейн Арадай-Демократическа Республика дотор арад зониие, илангаяа залуу үетэниие эрдэм номдо һургаха, зүбөөр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулагдана. Дунда һургуули, мянган үхибүүдтэй хүүгэдэй ясли, һургуулиинхидай дворец туристнуудта харуулаа. Дунда һургуулинь үхибүүдые эрдэм номдо һургахаһаа гадна, ажалай дүй дүршэлтэй болгохые оролдодог юм байна. Энэ талаар һургуулинуудынь мүнөө үеын түхеэрэлгэнүүдээр, мастерскойнуудаар, харуулан ойлгуулха зүйлнүүдээр муу бэшээр хангагданхай. Тэрэшэлэн энэ талаар һургуулиинхидай дворец бага бэшэ юумэ хэжэ байдаг янзатай. Тэндэнь трактор, автомашина болон бусад техникэ бии. Һургуулинуудтань физкультура болон спортын, дуу хүгжэмэй, уран зураг зуража һураха кружогууд хүдэлдэг байна.

Дээдэ болон дунда һургуулинууд провинци бүхэндэнь бии юм байна. Жэшээлхэдэ, 140 гаран дээдэ һургуули, 500 гаран техникум тоологдоно. Провинци бүхэндэнь политехническэ, хүдөө ажахын, медицинскэ ба багшанарай институдууд, уезд бүхэндэнь — нэгэ техникум, томо промышленна район бүхэндэнь — техническэ училищи бии.

Дай жүреэдэгшэ Японой дарлалта доро байхадаа, Солонгос орон экономическа талаараа ехэ гээгдэнги, промышленность гэжэ огто үгы шахуу байһан. Хойто Корейдэ ахир ядуу түхеэрэлгэтэй заһабарилгын миил хэдыхэн мастерскойнууд тоологдодог байгаа. Мүнөө үедэ промышленностиин нилээд ехээр хүгжэһэниинь Пхеньян хотодо эмхидхэгдэһэн промышленность болон хүдөө ажахын выставкэ дээрэһээ элеэр харагдана. Орон дотор хэдэн зуугаад предприятинууд тоологдоно. Тэдэ предприятинуудынь машинанууд болон мүнөө үеын станогуудые, турбина болон экскаваторнуудые, тракторнууд болон ашаанай автомашинануудые бүтээн гаргана. Тэрэшэлэн нютагай, хүнгэн ба эдеэ хоолой промышленностиин продукци выставкэ дээрэ үргэнөөр харуулагданхай.

Хүдөө ажахы хүгжөөлгэдэ нилээд анхарал хандуулагдадаг хэбэртэй. Илангаяа барайгар, кукуруза, гаолян ехээр таригжа, баян ургаса абахые оролдодог, элдэб үтэгжүүлгэ хэдэг, уһалдаг байна. Орон соогууриь аяншалжа ябахадамнай уһалуурин түхеэрэлгэнүүдые бидэндэ харуулаа. Кукурузын ороoһонһоо хилээмэ баридаг, крахмал болон тоһо буйлуулжа гаргадаг, һолоомыень малда эдюулдэг юм байна. Ажалшадайнгаа урган байгаа эрилтые хангахын тулада мал ажал хүгжөөлгэдэ бага бэшэ анхарал хандуулдаг байна. Жэшээлхэдэ, Пхеньян хото шадар гахайнууд болон шубуудые үсхэбэрилдэг ажахынууд эмхидхэгдэнхэй.

Корейн Ажалай партиин хүтэлбэреэр КНДР-эй ажалшадай социалис байгуулгын замаар урагшаа амжалтатайгаар дабшажа ябаһаниинь харагдана.

• • •

КНДР-эй ажалшад социализм байгуулхын түлөө тэмсэжэ байхадаа нилээд ехэ бэрхэшээлнүүдые дабажа гараһан байха юм. Советскэ Союзтай, бусад аха дүү оронуудтай халуун хани барисаатай байһан ушар хадаа социалис хүгжэлтын замаар солонгос арадай урагшаа амжалтатайгаар дабшаха хэрэгтэнь ехэтэ туһалһан байна, туһалнашье.

Ц. ШАНЮШКИНА.

ШАТАР

ХОЁР ШАТАРШАД ТҮРҮҮЛНЭ

Филиппинын ниислэл хото Манилада үнгэргэгдэжэ байһан шатаршадай уласхоорондын мүрысөөнэй табадахи наадана дүүрээд байхадань, Лев Полугаевский (СССР), Любомир Любоевич (Югослави) гэгшэд түрүүлжэ ябана. Эдэнэр тус тустаа 3,5 очкотой болонхой.

Табадахи наадында Лев Полугаевский Хельмут Пфлегертэй (ФРГ) тэнсэжэ, Любомир Любоевич Норвегиин түлөөлэгшэ Лейф Огаард гэгшые шүүһэн байна. Тингэжэ тэрэ манай шатаршание хүсэжэ шадаа.

3—5-дахи һууринуудые тус тустаа 2,5 очкотой болоһон Хельмут Пфлегер, Филиппинын шатаршад Эугенио Торре, Россидо Балинас гэгшэд эзэлнэ. Табадахи наадында Торре Балинас хоёр хоорондоо наадахадаа тэнсээ.

Бусад уулзалгануудта, Светозар Глигорич (Югослави) Любомир Кавалектай (США) тэнсээ, харин Энричко-Коста Мекинг (Бразили) Бент Ларсен (Дани) наадаяа хойшолуулһан на. Дүрбэдэхи наадын С. Глигоричтай уулзалга наадаяа хойшолуулһан Ларсен һүүлэй һуулдэ ... жэ, өөртөө нэгэ очко шүүлбэ.

(ТАСС)

УЕФА-гай ПРЕЗИДЕНТЫН ХӨӨРЭЛДӨӨН

«Динамо» (Киев) — «Бавария» (Мюнхен) командануд нюдэ хужарлуулма наада харуулжа, эрхим командануд байһанаа гэршэлээ — гээд, УЕФА-гай президент доктор Артемио Франки (Итали) ТАСС-ай корреспондентнүүдтэй уулзажа хөөрэлдэхэдөө мэдүүлбэ.

— Би энэ наада хараха золтой байһандаа ехэ омогорхонги байнаб, — гээд президент саашадаа хэлээ.— Танай мэдэһээр Суперкубок үшөө «дүүрэн эрхэтэй» болоодүй байна. Гэбэшье энэ наадынай һүүлээр УЕФА-гай үнгэргэдэг заншалта мүрысөөнүүдэй нэгэн болохо бээзэ гэжэ найданаб. Киевтэ болоһон наадан футболые тараахa хэрэгтэ ехэ нүлөө үзүүлээ гэһэн тобшолол хэмээр.

— Илангаяа ехэ магтаалда Киевэй «Динамо» команда хүртэхэ байна, — гээд Франки хөөрөөгөө үргэлжэлүүлээ. — Миний һанахада, эмхидхэл һайнтай эрхим наадаараа Европын кубок абахал ёһоороо абаһанаа гэршэлнэ. Энэ команда тон ехэ арга боломжотой. Эрхим футболистнууд энэ коллектив соо олон. Хамгаалга, добтолгодошье һайнаар наадана. Үшөө тинхэдэ мүнөө үеын футболдо таарама тактика хэрэглэдэг байха юм.

— Франциин «Франс-футбол» гэжэ журнал жэл соо Европо түбидэ эрхимлэһэн футболистые элирүүлдэг. Түе уулзалгада хабаадагшадай дунда иимэ нэрэ ... хүртэмөөр футболист гээшэ гү? Танай һанал ямар байнаб?

— Энэ талаар олон ... бые бодоһоной хэрэггүй. ... рыеньшье дурдаагүй ... эли гэжэ һананаб.

— Гэбэшье...

— Олег Блохин.

С. БЕЛОВ,
А. ЛЕВИНСОН,
ТАСС-ай корр.

ХИЛЫН ЦААНАҺАА
Телефон телеграф радио

УЛААН-БААТАР

Хани барисаанай һайндэр

ТАСС

Монгол-совет хани барисаанай заншалта һара МНР-эй хото городуудта, хүдөөгэй аймагуудта эхилбэ. Энээндэ зорюулагдажа, ниислэл хотын ажалшадай ба Монголой олониитын түлөөлэгшэдэй баярай суглаан Улаан-Баатарта болобо. МНРП-гэй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, МНР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Ж. Батмунх, МНР-эй парти болон правительствын бусад хүтэлбэрилэгшэд суглаанай президиумдэ һуугаа.

МНР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо Ч. Сурэн суглаан дээрэ элидхэл хэбэ.

Социалис байгуулалтын зорилгонуудые республика дотороо амжалтатайгаар шиидхэжэ байһан монгол арад Советскэ Союзай аха дүү ёһоной хани барисаанай, үнэн зүрхэнэй али бүхы туһаламжын ашаар горитой амжалтануудые туйлажа байна. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, монгол арадай эрхим хани нүхэр Л. И. Брежнев түрүүтэй Совет партийно-правительственна делегациин албанай хэрэгээр манай орондо ерэлгэ ехэ удха шанартай байгаа гээд Ч. Сурэн хэлэбэ. МНРП-гэй III съездын болоһоор, МНР-эй байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойн һайндэртэ Совет делегациин хабаадахаяа ерэһэн ушар манай аха дүү партинуудай, оронуудай, арадуудай хани барисаанай түүхэдэ шэнэ хуудаһа бэшэнэ.

СССР, ГДР БАТА НЭГЭДЭЛТЭЙ

ГДР-эй партийно-гүрэнэй делегациин хани ёһоной албанай хэрэгээр Советскэ Союзда ерээд байһан тухай гадаадын хэблэл үргэнөөр бэшэхэдээ, хоёр ороной хоорондохи хани барисаан, харилсаа холбоон ба нэгэ нэгэндээ туһалалсаха тухай шэнэ договорто гар табиһан ушар ехэ удха шанартай гээд тэмдэглэнэ. Кремль соо болоһон уулзалгын үедэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Л. И. Брежневэй, СЕПГ-гэй ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь Э. Хонеккерой хэлэһэн үгэнүүдые политическэ элдэб шэглэлтэй газетэнүүд дэлгэрэнгыгээр толилно.

БЕРЛИН. «Аха дүү ёһоной бата холбоо барисаанай һүлдэ», «Кремль соо болоһон хани халуун уулзалга» — гэһэн гаршагууд доро Москваһаа абтаһан мэдээсэлнүүдые ГДР-эй хэблэл тунхаглана. «Совет ороной ниислэл хотодо болоһон үнэн зүрхэнэй уулзалга, германо-совет хани барисаае элирхэйлэн гэршэлэлгэ, Кремль соо болоһон хөөрэлдөөнүүд хоёр талын һанал бодолой тудалдажа байһые үшөө дахин элирхэйлэн гэршэлбэ. Бата нэгэдэлнай Маркс, Энгельс, Ленинэй һургаалнуудһаа үндэһэтэй гээд «Нойес Дойчланд» газетэ тэмдэглэнэ.

«Мүнөө Москвада боложо дүүрэһэн хөөрэлдөөнүүд СССР-эй ба ГДР-эй хоорондохи аха дүү ёһоной харилсаанда шэнэ шата болохо байна», — гэжэ «Дер морген» газетэ мэдээсэнэ.

СОФИ. «СССР-эй ба ГДР-эй хоорондохи аха дүү ёһоной холбоо барисаан социалис хани нэгэдэлые бэхижүүлхэ, Европодо эб найрамдал ба арадуудай хоорондо аюулгүй байдал хангаха, ниитын ондо ондоо байгуулалтатай гүрэнүүдэй хоорондохи аша үрэ ехэтэй харилсаае хүгжөөхэ байна. — гээд «Работническо дело» бэшэнэ.

ВАРШАВА. «Немец социалис гүрэниие оруулангүй мүнөө хэншье Европын карта зохёон гаргахаяа болёо. СССР ба аха дүү бусад оронуудтай бата нэгэдэлтэй ГДР-эй ажалшад хүгжэнги экономикотой, түрүү эрдэм наука ба соёл культуратай, хүн зонойнгоо байдал һайжаруулһан социалис общество байгуулжа байна», — гэжэ Польшын «Трибуна люду» газетэ тэмдэглэнэ.

БОНН. «Шэнэ договор һүүлэй жэлнүүдтэ Европодо, бүхы дэлхэй дээрэ болоһон хубилалтануудые харагада абаха байна гээд Л. И. Брежнев, Э. Хонеккер нэгэн һаналтайгаар тэмдэглээ», — гэжэ «Кельнер Штадт-Анцайгер» бэшэнэ.

Советскэ Союзай ба ГДР-эй хоорондо баталагдан абтаһан шэнэ договор СССР-эй ба ГДР-эй хоорондын харилсаанда, уласхоорондын политическэ байдалда шухала хэрэг болохо юм гэжэ «Генераль-Анцайгер» заана.

(ТАСС).

Энэ жэлэй эхилһэнһээ хойшо Франциин Коммунис партиин зэргэдэ 63, 5 мянган хүн ороһон байна.

ФКП-гэй Политбюрогой гэшүүн, ФКП-гэй ЦК-гай секретарь Г. Плиссонье гэгшын үгөөр болоходо, коммунистнуудай үнэн сэхэ һайн политикын ашa туһаар энэ амжалта туйлагдаа. Һаяхан Монтрейн «Грандэн» заводой залуу 17 хүдэлмэришэд ФКП-гэй гэшүүд болоо.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ФКП-гэй шэнэ гэшүүд нүхэртэеэ.

ТАСС-ай фото.

НЬЮ-ЙОРК

ЮРЭНХЫ ПОЛИТИЧЕСКЭ АСУУДАЛААР ХӨӨРЭЛДӨӨН ДҮҮРЭЖЭ БАЙНА

ТАСС

ООН-ой Генеральна Ассамблейн XXX сесси дээрэ юрэнхы политическэ асуудалаар хөөрэлдөөн дүүрэжэ байна.

Мексикын президент Л. Эчеверрия үгэ хэлэхэдээ, хүгжэжэ байгаа оронуудай асуудалнуудта, политическэ ба экономическа бэеэ дааһан байдалаа бэхижүүлхын түлөө эдэнэй хэдэг тэмсэлдэ гол анхаралаа хандуулба. Социалис хани харилсаата гүрэнүүд эдэ оронуудта үргэн туһаламжа, дэмжэлгэ үзүүлнэ гээд, президент тэмдэглээ.

Бүгэдэ ниитээрээ бүрин хүсэдөөр буу зэбсэгээ хураха гэһэн хэмжээнүүдые Мексикэ дэмжэнэ гэжэ тэрэ саашадаа мэдүүлбэ.

Кипрэй президент архиепископ Макариос үгэ хэлэхэдээ, Кипрэй асуудалаар ООН-ой тогтоолнуудые ункжагайржа байнгүй бэелүүлхэ шухала гэжэ тэмдэглээ. Нэн түрүүн Кипрэй бэеэ дааһан ба дулдыданги бэшэ байдалые, газар дайдынь бүрин бүтэн байлгые, арал дээрэһээ гадаадын бүхы сэрэгүүдые дары гаргаха хэрэгые хүндэлхэ, гадаадын оронуудай зүгһөө али бүхы хамааралсалгые болюулха, орон нютагһаа зугадан тэрьедэжэ ошоһон бүхы киприодуудые түрэл нютагтань тэхэрюулэн бусааха хэмжээнүүдые абаха тухай асуудалнуудта тогтожо хэлээ.

Колониинуудые усадхаха замда яһала ехэ амжалтануудай туйлагдажа байгаашье һаань, империализм уласхоорондын эб найрамдалда, Урда Африкын оронуудта аюулгүй байдалда ехэ хорлол үргэнэ, аюул тохёолдуулна гэжэ Нигериин Федеративна Республикын гадаадын хэрэгүүдэй асуудалнуудые эрхилдэг комиссар Дж Гарба үгэ хэлэхэдээ мэдүүлбэ.

НЬЮ-ЙОРК

Дэлхэйн эрдэм наукада ехэ хубитаяа оруулна

ТАСС

СССР-эй Наукануудай академиин 250 жэлэй ойе ... хы дэлхэйн эрдэмтэд сов... арадтай хамта үргэнөөр һай... дэрлэжэ байна гээд амер... кан элитэ мэдээжэ түүхэш... марксис шэнжэлгэнүүдые х... дэг американ институдай д... ректор Герберт Аптекер м... дүүлээ. Эмхидхэн байгуу... лагдаһан үдэрһөө хойшо ... академи бүхы дэлхэй дэ... эрдэм гэгээрэлэй элитэ ех... эмхи зургаан болобо.

ПАРИЖ. Элитэ мэдээжэ француз физик, Франциин Наукануудай академиин гэшүүн, СССР-эй Наукануудай академиин гадаадын ороной гэшүүн Луи де Бройль ТАСС-ай корреспондентнүүдтэй хөөрэлдэхэдөө, совет эрдэмтэд дэлхэйн эрдэм наука, ... дорхойлон хэлэхэдэ, физик... хүгжөөлгэдэ хододоо ехэ т... ha хүргэдэг юм гэжэ тэмдэглээ. Эдэнэй мүнөө хэжэ бай... һан хүдэлмэри угаа һонир... холтой байна. СССР-эй э... дэмтэдтэй хододоо холбоо барисаатай байдагби гэжэ т... рэ мэдүүлбэ.

АДДИС-АБЕБЭ

Һургуулинууд арадай хиналтада оруулагдаа

ТАСС

Үмсын эхин ба дунда б... хы һургуулинуудые гүрэнэй мэдэлдэ абаха тухай шиид... хэбэри Эфиопиин правитель... ство абаба. 150 мянган һу... рагшадай һурадаг, 4.500 багшанарай хүдэлдэг 8?0 шахуу һургуули гүрэнэй хиналтада оруулагдаа.

Гэгээрэлэй министерство эдэ баримтануудые мэдээсэхэдээ, һургуулинуудые гүрэнэй мэдэлдэ абаха тухай шиидхэбэри арадай гэгээрэлые үндэһөөрнь һайжаруулха, мүн үхибүүдые һургаха хэрэгые олониитын зүгһөө хинан шалгаха талаар зорюулагдаһан байна гэжэ мүнөөдэр толилогдоһон мэдүүлгэ дотор тэмдэглэгдэнэ. Һургуулиин комитедүүд эмхидхэгдэн байгуулагдажа, һурагшадай түрэлхид, мүн нютагай засаг захиргаанай түлөөлэгшэд эдэнэй бүридэлдэ орохо байна. Һургуулинуудые хүтэлбэрилгэдэ эдэнэр ехэ үүргэ дүүргэхэ уялгатай.

РИМ

Фашистнуудай шэнэ гэмтэ хэрэг

ТАСС

Чилидэхи сэрэгэй-фашис хунтын захиргаанда эсэргүү сэдэг хүдэлөөнэй элитэ мэдээжэ ажал ябуулагша, Чилиин вице-президент байһан, хэдэ хэдэн правительствын министр Бернардо Лейтон ба тэрэнэй һамганай бэедэ эндэ хоро хүргэгдэбэ. Эдэнэй бэе махабад хүндэ байна. Тэдэниие больницада оруулаа.

Бернардо Лейтон хадаа Чилидэ христианско-демократическа хүдэлөө эмхидхэгшэдэй нэгэн юм. Пиночедэй хархис засагаар хунта засаг гартаа абаһанай һүүлээр хэдэн һарын үнгэрхэдэ, орон нютагһаа тарахa ушартай болоо һэн. Чилидэхи хашалта харшалалтануудые, хардалга мүрдэлгэнүүдые буруушааһанайнь түлөө Эхэ орондоо бусахые ень тэрэниие хунта хорино байна. Мэнэ һаяхан тэрэ Италиин Пратода болоһон митинг дээрэ үгэ хэлэхэдээ, Чилиин хүн зоной 80—90 процентнь хунтын захиргаанда дурагүйдэнэ гэжэ тэмдэглээ һэн. Энээниие уламжалан, оромнай экономическа хүшэр бэрхэшээлтэй байдалда оронхой.

Пиночедэй захиргаанда эсэргүү тэмсэлээ болюулангүй һаашни, алахабди гэһэн заналтатай бэшэгүүдые Б. Лейтон һүүлэй үедэ абажа байгаа гээд эндэ тэмдэглэгдэнэ, Лейтонние буудаһан хүнүүд Чилиһээ сэхэ ерэһэн байгаа гээд Арадай нэгэдэлэй правительствaһаа Италида байһан элшэн сайд К. Васальес мэдүүлбэ.

РЕДАКТОР Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда. «Эрдэм наука — арад зоной албанда» — А. Субботиной статья. «БАМ-ай хүүргэнүүд» — О. Березковой статья. «Мүрысөөн үргэлжэлһөөр» — А. Борисовай статья. «Ойн баяртай дашарамдуулан» — ТАСС-ай мэдээсэл. «Хэлэһэндээ хүрэбэ» — Ж. Ванеев, Р. Цыбиковэй корреспонденци.

Хоёрдохи, гурбадахи хуудаһануудта. СССР-эй Наукануудай академиин 250 жэлэй ойтой дашарамдуулан, СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин таһагай Буряадай филиалда зорюулагдана.

Дүрбэдэхи хуудаһанда. «Һанаа зоболонто байдал» — А. Коротаевагай статья. «Ой тайгын агнуурида» — Д. Колмаковой корреспонденци. «Соёл гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэдэй семинар» — Л. Николаевай корреспонденци. Хилын саана. Мэдээсэлнүүд. Соносхолнууд.

СЭНХИР ЭКРАН

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

«Орбита». 10.00 — Шэнэ һонин. 10.10 — Баримтата фильмүүд харуулагдаха. 10.45 — «Бумбэрсэг долтэйн арадуудай онцуу бэлиг» (үнгэтэ). 11.15 — «Үхибүүдтэ — фильм». «Улаан галстук». 12.25 — «Совет хуулиин үндэһэн». 12.55 — Арадай хатарай ансамблиин концерт (Ставрополь). 13.15 — «Нэгэн бултанай түлөө, булта нэгэнэй түлөө» (үнгэтэ). 14.00 — Забһарлалга. 14.10 — Мультфильм (үнгэтэ). 14.30 — Акробатикаар СССР-эй чемпионат (үнгэтэ). 14.55 — «Илалтын үе болоол даа» — баримтата фильм (үнгэтэ). 16.00 — «Познай себя» — уран һайханай телевизионно фильм. 17.15 — «Бригада тухайгаа хөөрэхэмни». 17.25 — «Адамо дуулана». — фильм-концерт (үнгэтэ). 18.30 — «Время». 19.00 — Забһарлалга. 19.10 — «Енисейн галинууд» (1-дэхи дамжуулга, үнгэтэ). 19.40 — «Дуун-75» (үнгэтэ).

Улаан-Үдэ. 20.05 — Хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй Бухэсоюзна үдэртэ зорюулагдаһан дамжуулга. 21.05 — Шэнэ һонин.

«Орбита». 21.20 — «Илалтын үе болоол даа». 22.25 — Акробатикаар СССР-эй чемпионат. 22.50 — «Адамо дуулана». 23.50 — Забһарлалга. 24.00 — «Время». 00.30 — Хоккей «Динамо» (М) — «Химик».

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Улаан-Үдэ. 19.25 — Түрэлхидтэ зорюулагдаһан хөөрөөн. 19.45 — Телевизионно һонин.

«Орбита». 20.05 — «Познай себя» — кинофильм.

«БУРЯАД ҮНЭН» 1975 оной октябриин 10. □ 4-дэхи хуудаһан □ Типография управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров Бур АССР Н-02494. Заказ № 01..